WIKIPEDIA

Hrvatski jezik

Hrvatski jezik (ISO 639-3: hrv (http://www.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=hrv)) skupni je naziv za nacionalni standardni jezik Hrvata, te za skup narječja i govora kojima govore ili su nekada govorili Hrvati. Njime govori oko 5,546.590 ljudi, poglavito Hrvata u Hrvatskoj (3,980.000; popis iz 2001.) i Bosni i Hercegovini (469.000; 2004.). Također hrvatski je materinski jezik za Hrvate u drugim zemljama; Sjedinjenim Američkim Državama (58.400; popis iz 2000.)[1]; Austrija, 19.400 (popis iz 2001.); Srbija 19.223 popis 2011. (http://popis2011.stat.rs/); Mađarska, (14.300; popis iz 2001.); Italija (3.500; Vincent 1987.); Crna Gora (6.810; 2006.); Slovačka, 890; popis iz 2001.).

Hrvatski jezik **hrvatski** 	
Države **govorenja:**	Hrvatska Bosna i Hercegovina Crna Gora Srbija Austrija Italija Kosovo Mađarska
Regije **govorenja:**	Europa
Etnicitet:	Hrvati
Broj govornika:	oko 7 milijuna
Rang:	95
Razredba:	indoeuropski baltoslavenski slavenski južnoslavenski **hrvatski**
Pismo:	latinica
Jezični kôd	
ISO 639-**1**:	hr
ISO 639-**2**:	hrv
ISO 639-**3**:	hrv
Vidi također: Jezik | Jezične porodice i jezici | Popis jezika po kodnim nazivima |Dodatak: Popis jezika	

Hrvatski je službeni jezik Republike Hrvatske te jedan od tri službena jezika Bosne i Hercegovine; također je jedan od 24 službena jezika Europske unije.

Kao manjinski hrvatski jezik je u službenoj uporabi u nekim pokrajinama na ozemlju susjednih zemalja, tako je hrvatski jedan od službenih jezika u uporabi u crnogorskim općinama u Boki Kotorskoj, zatim jedan je od sedam službenih jezika u srbijanskoj autonomnoj pokrajini Vojvodini[2], lokalni idiomi hrvatskoga jezika u službenoj su uporabi u austrijskoj saveznoj zemlji Gradišću, te također u talijanskoj provinciji Moliseu i rumunjskoj županiji Karaš-Severin.

Hrvatski jezik ponajprije obuhvaća standardni, odnosno književni ili opći hrvatski jezik te sve narodne govore kojima se služe Hrvati.

U genetsko-lingvističkom smislu hrvatski jezik je sustav triju narječja:

- štokavskog
- kajkavskog
- čakavskog

O jeziku

Makar je standardni hrvatski jezik očito najbliži štokavskom narječju, i preostala dva narječja su mnogo doprinijela njegovom formiranju, te jezikoslovac Radoslav Katičić i književnik Drago Štambuk promoviraju gledište da se hrvatski jezik uopće ne može sagledati izvan tog suodnosa njegovih triju narječja, koji nazivaju "zlatnom formulom hrvatskoga jezika ča-kaj-što".[3] Drago Štambuk se, konstatirajući da je hrvatski standard nastao uz jak doprinos sva tri hrvatska narječja, zalaže za

(ponovno, i jače) "otvaranje prozorčića" na suvremenom književnom standardu, kako bi se omogućilo da ga dodatno "bogati i oplemenjuje leksik iz čakavice, kajkavice i dijalektalnih varijanti štokavice. Enormna je leksička pričuva hrvatskoga jezika, tolika da je hrvatski jezik kroz nju jedan od najbogatijih slavenskih jezika."[4]

Nazivi narječja potječu od arhaičnog oblika odnosno-upitne zamjenice koja je glasila kъ, a kasnije je prešla u čь (ь i ъ oznake su za poluglase). U čakavskom se poluglas vokalizirao i prešao u a (a javljaju se i druge kombinacije če, ca, ce, ća, će...), u štokavskom se zamjenica čь povezala s to, čьto. Kasnije je polugas iščezao ostavivši čto, koje je zbog pojednostavnjivanja prešlo u što (a javljaju se i druge kombinacije šta, št'a, śta, što, št'o, śto...). U kajkavskom se arhaični oblik zamjenice kъ kombinirao s jь, pa je prelaskom u a prvog, a gubljenjem drugog poluglasa nastao kaj (a javljaju se i druge kombinacije kej, ke, ka...).

Zanimljivost je da se slična, štokavska promjena, dogodila i u ruskom jeziku, no dok oni izgovaraju što, u pismu im je ostao arhaizam čto.

Najstariju gramatika hrvatskog književnog jezika napisao je isusovac Bartol Kašić početkom 17. stoljeća: knjiga je objavljena u Rimu 1604. godine (tj. nedugo nakon prve gramatike engleskog jezika koju je William Bullokar objavio 1586. godine, te približno stoljeće i pol prije prvih gramatika ruskog jezika) pod imenom *Institutionum linguae illyricae* (*Ustroj ilirskoga/hrvatskoga jezika*): oslanjajući se na stoljetnu tradiciju hrvatskog pisanja na sva tri narječja, on se većinom oslanja na novoštokavsku jekavicu (koju zove "dubrovačkim" govorom) na koju 1630.-ih godina prevodi Bibliju, te u ono doba po hrvatskim zemljama znatno raširenije štokavske ikavice (koju Kašić zove "bosanskim" govorom), kojom piše svoj *Ritual Rimski* (službena zbirka tekstova i uputa za bogoslužje) iz 1640. godine.

Nakon što se tijekom narednih stoljeća brojna književna djela - pa i gramatike - pišu kako na novoštokavskoj ikavici, tako i na ijekavici[5] (također i na čakavskom, te osobito kajkavskom narječju), zaslugom Ilirskog pokreta sredinom 19. stoljeća sve više prevladava ijekavica; naposljetku krajem 19. stoljeća postaje za uporabu u školama obvezatan *Hrvatski pravopis* Ivana Broza iz 1892. godine, koji upućuje na službenu upotrebu jekavske novoštokavice kakvu se - uz manje promjene - kao **standardni hrvatski jezik** koristi do danas.

Do najnovijeg vremena, najveći dio hrvatskih govornika je izvan službenih prigoda govorio jednim od **narječja hrvatskog jezika**, koji se i danas puno koriste, osobito u ruralnim područjima. Standardni jezik koji se sve više upotrebljava kao govorni jezik u urbanim područjima, ima često regionalne posebnosti, koje u pravilu dolaze iz lokalnih dijalekata.

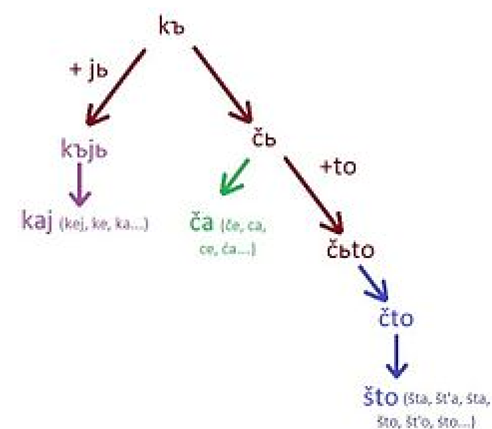
O njemu, da! O čarobnome vrelu,
Što davno ključa iz šikare naše
I snagu svoju razmaho je cijelu
Kada ga stijenje i glib zatrpaše!

On zvuči i psiče, teče gradu i k selu,
Kroz zlato njiva, zelenilo paše;
Na vatru nalik lije svjetlost vrelu
U sve nam sude, čuture i čaše.

Ne znamo da l' smo gradili mi njega,
Il' on je nama svoju dušu dao. -
A sada, nov kad mulj i suša prijeti

U ovom lomu i gaženju svega
Još nikad Hrvat nije bolje znao
Da mu je s njime živjet i umrijeti.

Vladimir Nazor (1942.).

nastanak upitno-odnosnih zamjenica u hr. jeziku

hrvatski dijalekti dijagram međusobnih odnosa

Dijalektima čakavskoga i kajkavskoga narječja govore samo Hrvati (na južnoslavenskom dijalektalnom kontinuumu, možemo prepoznati srodnost hrvatskih kajkavskih govora s nekim slovenskim narječjima, napose s govorima Slovenaca uz granicu s Hrvatskom, pogotovo na područjima koja su nekoć crkveno ili upravno pripadala Hrvatskoj), dok se štokavskim narječjem uz Hrvate služe i Bošnjaci, Srbi te Crnogorci.

hrvatski dijalekti pojednostavljen dijagram međusobnih odnosa

Od štokavskih dijalekata Hrvati se u načelu služe sa sva četiri podrijetlom zapadnoštokavska dijalekta, a to su sjeverni (slavonski) dijalekt kojim govore samo Hrvati, zapadni (novoštokavska ikavica) dijalekt kojim većinom govore Hrvati i ponešto Bošnjaci u zapadnoj Bosni, istočni (istočnobosanski) dijalekt kojim se služe Hrvati i Bošnjaci te južni (novoštokavska jekavica) dijalekt koji rabe Hrvati na više terena i osobito na širem dubrovačkome području, ali i drugi južnoslavenski narodi koji se služe sličnim ijekavskim poddijalektima.

Pojednostavljena pravila kategorizacije hrvatskih dijalekata

Granični dijalekti kajkavskog narječja; Donjosutlanski, Goranski i Prigorski posjeduju vezu ili prijelaz prema čakavštini, a jugoistočna podgrupa čakavskog narječja; južnočakavski, lastovski i jugozapadni istarski posjeduje vezu ili prijelaz prema (zapadnoj) štokavštini, dok sjeverozapadna (sjevernočakavski i buzetski) i središnja podgrupa (srednječakavski) dijeli više isoglosa sa kajkavštinom.

Sveukupna pravila kategorizacije hrvatskih dijalekata

Staroščakavski dijelekti (slavonski i istočnobosanski), djele niz sličnosti sa čakavštinom, dok sjever slavonskog posjeduje i prijelaz prema kajkavskim govorima. Novoštokavski dijalekti (zapadni i južni) dijele pojedine isoglose s južnom podgrupom čakavskog narječja.

Osnovna obilježja hr.narječja

Više informacija o narječjima i njihovom razvitku se može naći ovdje.

- Hrvatske manjinske zajednice

Hrvati u Gradišću (Austrija, Mađarska, Slovačka, Češka) služe se najviše dijalektima čakavskoga narječja u središnjem Gradišću, zatim štokavskoga narječja u južnom Gradišću i kajkavskoga narječja u sjevernom Gradišću, no oni rabe vlastiti zajednički standardizirani oblik gradišćanskohrvatskoga mikrojezika. Hrvati u talijanskoj pokrajini Molise služe se štokavsko-čakavskim narječjem, a Hrvati Krašovani u Rumunjskoj pod utjecajem okoline razvili su jedan specifičan *karaševski* govor koji danas po svojim svojstvima spada pod torlačko narječje (neekavsko, jer pod akcentom imaju zatvoreno e od jata, izvan akcenta i)[6]), (u Rekašu na rumunjsko-srbijanskoj granici Hrvatska manjina rabi – kosovsko–resavski dijalekt odnosno rekaške govore, Hrvati po istočnom Srijemu služe se vojvođanskim dijalektom ili iločkim dijalektom, a Hrvati u Boki Kotorskoj zetsko–južnosandžačkim ili bokeljsko-perojskim, Hrvati koji obitavaju na Kosovu u Janjevu i Letnici razvili su govore torlačkoga narječja, odnosno Janjevačko-lepenički dijalekt.[7] Svi ti dijalekti pripadaju srednjojužnoslavenskom dijasustavu slavenske jezične grane.[8]

Razvoj hrvatskih govora po refleksu jata i šćakavskoj isoglosi

Znanost koja se bavi hrvatskim jezikom zove se kroatistika.

Vidi: Gramatika, Pravopis

Pojednostavljeni prikaz razvitka hrvatskih dijalekata

Usporedba hr.narječja

Sadržaj

Zlatna formula hrvatskoga jezika ča-kaj-što

Povjerenstvo za nematerijalnu baštinu Ministarstva kulture Republike Hrvatske 29. studenoga 2019. donijelo je Rješenje kojim se "Zlatna formula hrvatskoga jezika ča-kaj-što" proglašava kulturnim dobrom, te stavlja na štićenu Nacionalnu listu nematerijalne baštine.[9] Formulu je skovao i već godinama promiče hrvatski pjesnik i kulturni djelatnik, medicinar i diplomat Drago Štambuk.[10]

Podrijetlo hrvatskoga književnog jezika

Hrvatska pisana jezična baština svoje početke bilježi već krajem XI. stoljeća. Najstariji su hrvatski tekstovi pisani svojevrsnom mješavinom hrvatske inačice crkvenoslavenskog jezika i arhaične čakavštine te isključivo glagoljicom. Od XII. stoljeća Hrvati razvijaju vlastitu inačicu ćiriličnoga pisma, hrvatsku ćirilicu (koja se u literaturi 20. stoljeća najčešće naziva bosančicom), a od XIV. stoljeća sve se češće služe i latiničnim pismom. Utjecaj hrvatske redakcije crkvenoslavenskoga jezika postupno slabi nakon XIV. stoljeća, a osobito nakon provale Turaka u XV. st., kada se na povijesnome hrvatskom prostoru razvijaju pokrajinske pismenosti na pojedinim dijalektima svih triju hrvatskih narječja. U XVI. i XVII. stoljeću hrvatska čakavska i osobito štokavska književnost dosežu europsku literarnu razinu.

Bašćanska ploča u auli Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Početci standardizacije hrvatskog jezika sežu na početak 17. stoljeća: 1604. godine u Rimu objavljuje Bartol Kašić prvu hrvatsku gramatiku *Institutionum linguae Ilyricae*, kojom se koristi u pisanju utjecajnog službenog teksta *Rituala Rimskog* i koja slijedom tog "službenog molitvenika" znatno utječu na jezik molitvenika i crkvenih molitava - koje su onda poznate čak i nepismenim osobama. Približno u to vrijeme barokna hrvatska književnost tzv. ozaljskog književnog kruga (Petar Zrinski prevodi i na hrvatskom jeziku objavljuje značajni ep *Adrianskoga mora sirena*, kojega je na mađarskom jeziku napisao njegov brat Nikola Zrinski; Ana Katarina Zrinska piše molitvenik *Putni tovaruš*, a Fran Krsto Frankopan zbirku pjesama *Gartlic za čas kratiti*) stvara značajna književna djela napisana uz korištenje elemenata sva tri hrvatska narječja.

Moje drago serce. Nimaj se žalostiti sverhu ovoga moga pisma, niti burkati. Polag Božjega dokončanja sutra o desete ore budu mene glavu sekli, i tulikajše naukupe tvojemu bratcu. Danas smo jedan od drugoga serčeno proščenje uzeli. Zato jemljem ja sada po ovom listu od tebe jedan vekovečni valete, Tebe proseči, ako sam te u čem zbantuval, aliti se u čemu zameril (koje ja dobro znam) i oprosti mi. Budi Bog hvaljen, ja sam k smerti dobro pripravan, niti se plašim.

Početak oproštajnog pisma Petra Zrinskog (1621. - 1671.) svojoj supruzi Katarini, pred pogubljenje. Njih dvoje ubrajaju se među pisce Ozaljskog kruga, čiji su pripadnici stvarali književni izričaj uz maksimalno korištenje potencijala sva tri hrvatska narječja - čakavskog, kajkavskog i štokavskog. Tek od sredine 19. stoljeća je konačno prevladala

U to vrijeme se - zahvaljujući politici Katoličke Crkve koja brigu za slavenske narode i njihove jezike iskazuje promovirajući izučavanje upravo hrvatskog jezika - hrvatski jezik obavezno izučava na svim sveučilištima diljem Europe. Smatralo se tada da zapravo svi Slaveni govore istim jezikom, koji ima različita narječja - pa se kao "slavenski" izučavao zapravo tadašnji hrvatski jezik.[11]

Paralelno se na prostoru sjeverozapadne Hrvatske razvija kajkavski standardni jezik; na ostalim hrvatskim područjima, bez obzira na to pripadaju li štokavskomu ili čakavskomu narječju, utiru se temelji današnjemu standardnom hrvatskom jeziku koji nastaje na organskoj novoštokavskoj podlozi zapadnoga tipa. U doba Hrvatskoga narodnog preporoda u prvoj polovici XIX. st. zapadna

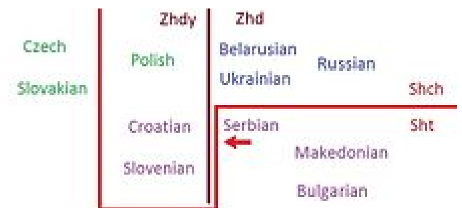
novoštokavština postaje temeljem općehrvatskoga jezičnoga standarda. Pod utjecajem sjevernih i zapadnih slavenskih jezika uvodi se morfofonološki pravopis, a u grafiju dijakritički znakovi.

opcija da se hrvatski književni standard što dosljednije osloni na novoštokavski (“dubrovački“) govor.

Stoljećima se hrvatski književnici koji pišu štokavicom kolebaju između ikavskog (koji je bio daleko rašireniji) i jekavskog refleksa jata. Tako u relativno kratkom razdoblju na početku 19. stoljeća nastaje gramatika Šime Starčevića *Nova ričoslovnica ilirska* (1812.) gdje se polazi od ikavice, *Rječosložje ilirsko-italijansko-latinsko* (1806.) Joakima Stullija koji preferira jekavicu i *Ričoslovnik iliričkog, italijanskog i nimačkog jezika* (1802./1803.) Josipa Voltića, koji prikazuje kako ikavicu, tako i jekavicu. Kačićev *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* iz 1756. godine, koja je skoro dva stoljeća bila jedina knjiga za koju se može reći da je bila čitana ("pjevana") uz svako hrvatsko ognjište sve do sredine 20. stoljeća - napisana je štokavskom ikavicom.

Hrvatski jezik u jezičnom stablu

Hrvatski jezik spada među južnoslavenske jezike. S njima pripada široj zajednici slavenskih jezika, a svi zajedno ulaze u indoeuropsku jezičnu porodicu.

Šćakavska isoglosa u slavenskih jezika, štakavski je originalno bugarska/istočnojužnoslavenska reforma i on se polagano širio na zapad, prvo preko srpskog, pa onda i djelovanjem na neke hrvatske govore

Nakon raspada indoeuropske jezične zajednice - u razdoblju oko 2000. pr. Kr., stvara se, prema većini znanstvenika, baltoslavenska jezična zajednica. Za njezina trajanja nastaju mnoge jezične osobine po kojima se jezici slavenskih i baltičkih predaka počinju razlikovati od jezika ostalih indoeuropskih naroda. Predstavnici pak druge teorije smatraju da se sličnost baltičkih i slavenskih jezika može objasniti dominacijom baltičkih jezika i njihovih govornika nad Slavenima (ili obratno) u prapovijesno vrijeme.

Baltoslavenska jezična zajednica raspala se oko 1500. - 1300. godine pr. Kr. Tada se stvara zasebna praslavenska jezična zajednica. Vrijeme njezina trajanja i prostor koji je zauzimala nisu u znanosti precizno utvrđeni. U toj se zajednici začinje niz jezičnih promjena karakterističnih za daljnji razvoj slavenskih jezika.

Refleksi općeslavenskog t' i d' u slavenskim jezicima.

Migracijska kretanja slavenskih plemena dovode do stvaranja triju velikih skupina slavenskih narječja: zapadnoslavenske, istočnoslavenske i južnoslavenske. Iz tih narječja razvili su se današnji slavenski jezici:

- zapadnoslavenski
  - poljski,
  - kašupski,
  - donjolužički,
  - gornjolužički,
  - češki,
  - šleski,
  - slovački.
- istočnoslavenski

- ruski,
- bjeloruski,
- ukrajinski,
- istočnorusinski.

- južnoslavenski
  - slovenski
  - **hrvatski**,
  - bošnjački,
  - crnogorski,
  - srpski,
  - makedonski,
  - bugarski.

Refleksi zamjenice što iz općeslavenskog čto/kto u slavenskim jezicima.

Južnoslavenski jezici

Južnoslavenski jezici nastaju iz dva ogranka južnoslavenskog prajezika – zapadnoga i istočnoga. Iz zapadnoga su se razvili slovenski, hrvatski, srpski, crnogorski, bošnjački, a iz istočnoga makedonski i bugarski jezik. Iva Lukežić podjelu južnoslavenskog prajezika na dva dijela povezuje s razvitkom i razgraničavanjima franačke i bugarske vlasti na ovim prostorima.

Istočnoslavenski je danas mrtav jezik starocrkvenoslavenski (ili staroslavenski). To je jezik prve slavenske pismenosti i književnosti. Utemeljen je na istočno-južnoslavenskom narječju iz okolice Soluna što su ga sveta braća Ćiril i Metod u drugoj polovici 9. stoljeća uzela za osnovu jezika slavenskoga bogoslužja i starocrkvenoslavenske književnosti i time ga uzdigla na razinu književnoga jezika.

On je još vrlo blizak praslavenskom jezičnom stanju pa pomaže u njegovoj rekonstrukciji. Od ostalih slavenskih jezika (osobito južnoslavenskih) u najranijim fazama njihova samostalnog razvoja tek se neznatno razlikovao. U kasnijim stoljećima u taj se književni jezik probijaju elementi jezika naroda u kojih se slavensko bogoslužje zadržalo u upotrebi te tako nastaju crkvenoslavenske redakcije: ruska, bugarska, srpska, hrvatska.

Hrvatskom se redakcijom služila hrvatska glagoljička liturgijska književnost, prisutna je u većoj ili manjoj mjeri u čitavoj glagoljaškoj književnoj djelatnosti, a ponešto je utjecala i na narodni jezik hrvatske latiničke pismenosti u prvim stoljećima njezina postojanja (14. – 16. stoljeće).

Hrvatski standardni jezik dijeli sa standardnim jezicima Bošnjaka, Crnogoraca i Srba - uz stanovite razlike razlike - zajedničku novoštokavsku dijalektnu osnovicu (fonologiju, gramatički sustav, osnovni rječnik)[12]. Kada standardni jezici različitih naroda imaju zajedničku dijalektnu osnovicu, u nekim se jezikoslovnim disciplinama smatra da se radi o konkretnim realizacijskim oblicima (varijantama) jednoga apstraktnog modela (koji nije u konkretnoj uporabi) standardnog jezika. U tom se smislu može govoriti o konkretnim oblicima standardne novoštokavštine, ali za razliku od slučajeva svih drugih jezika koji imaju varijante, nikada nije bilo jedinstvene novoštokavske osnovice ni početničkoga zajedničkog standarda, koji se onda, kao u drugim slučajima, počeo samostalno razvijati u susjednim državama ili u bivšim kolonijama (npr. francuski u Kanadi ili u Senegalu, engleski u Australiji ili u Južnoafričkoj Republici). Hrvatski standardni jezik, kao i drugi oblici standardne novoštokavštine, predstavlja svojom gramatičkom i glasovnom strukturom prijelaznu formu između sjevernoslavensko-slovenskoga i makedonsko-bugarskoga tipa (npr. stilistička vrijednost imperfekta i aorista) i jedini pokazuje osjetne sredozemne jezične utjecaje (→ dalmatski jezik). Među specifičnostima hrvatskoga standardnog jezika u odnosu na obližnje južnoslavenske standardne jezike, valja spomenuti diftonški izgovor ijekavskoga refleksa dugoga jata, niz

naglasnih specifičnosti (osobito u oblicima glagolâ), osobitosti u deklinaciji (npr. razlikovanje dativnoga -omu i lokativnoga -ome), pojedine glagolske oblike, izostanak futura II. svršenih glagola, primjere iz osnovnog leksika (otok, cesta, zob, kruh, križ i sl., imena mjeseci), mnogobrojne bohemizme (vlak, dojam i dr.), stilemsku vrijednost mnogih orijentalizama i europeizama, dobrim dijelom samostalnu terminologiju svih struka i znanosti, vlastitu pravopisnu tradiciju itd.[12]

Povijesni razvoj hrvatskoga jezika

Razvoj hrvatskog jezika se uglavnom rekonstruira na temelju starih natpisa, tekstova i imena. Rekonstrukcija počinje od zajedničkog praslavenskog jezika. U odnosu na druge slavenske jezike, južni slavenski jezici pokazuju neke zajedničke osobine, a detaljnija povijest ne može se točnije odrediti. Povijest hrvatskog možemo pratiti od 7. stoljeća.

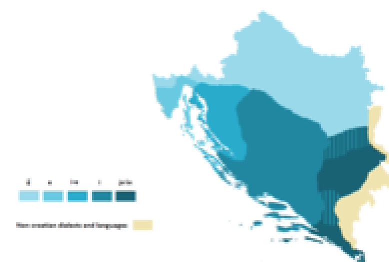
10. – 12. stoljeće

Odjeljivanjem od ostalih slavenskih jezika, hrvatski počinje sa samostalnim razvojem. U odnosu na praslavensko stanje, dolazi do sljedećih promjena:

- gubljenje razlike između dva poluglasa (slabog i jakog)
- nekadašnje *y* prelazi u *i*
- glasovi ę i ǫ (tj. nazalni *e* i *o*) prestaju biti nazalni te većinom prelaze u ẹ (zatvoreno e) i ọ (zatvoreno o)

13. i 14. stoljeće

U ovom razdoblju dolazi do različitog razvoja narječja, pa i do velikih razlika unutar samih narječja. Glavni uzrok je nestanak zatvorenih vokala (ẹ i ọ) u većini govora. Glas ẹ ili ě (hr. jat) koji je prelazi u *a*, *e*, *i*, *je*, *ije* ili opstaje kao ẹ (zatvoreno e), pri čemu ponegdje odlučuju kompleksna pravila.

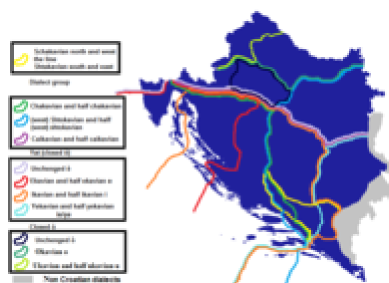

Refleksi jata u hrvatskom jeziku krajem srednjeg vijeka

Također, nestaje poluglas, i prelazi u *a* ili *e*, a iznimno u *o*.

Slogotvorno *l* prelazi u ọ (zatvoreno o), koje kasnije prelazi u *u*, *o* ili opstaje ọ (zatvoreno o).

Oko 1400. godine završno *-l* prelazi u *o* ili *a* u većini govora štokavskog narječja.

Bitnije isoglose u hrvatskom jeziku krajem srednjeg vijeka

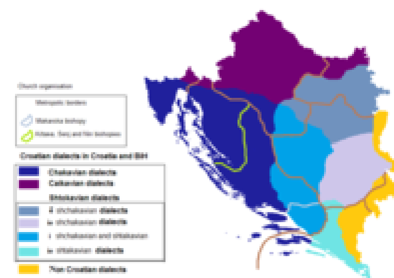
Staroslavenski glas t' u prelazi u *č*, *ć*, međuglas (č') ili opstaje kao t'.

Na krajnjem jugu (područje nastanka novoštokavice) šćakavske isoglose (refleksi praslavenskih šk', št', žg' i žd') postaju štakavske (refleksi šk, št, žg i žd).

Također, dolazi do promjene originalnog naglasnog sustava od tri naglaska (akut, kratki i dugi silazni) na sustave od 2 ili više naglasaka, te pomicanjem naglasnih mjesta u mnogim govorima.

Svim ovim promjenama se (novo)štokavsko narječje (koje sadrži 4 naglaska, kratki i dugi ulazni i silazni) se više odjeljuje od ostala dva narječja.

15. – 18. stoljeće

Utjecaj crkvenih granica na razvoj hr. dijalekata

U ovom razdoblju dolazi do divergencije među narječjima, kao i do velikih seoba stanovništva, izazvanih turskim osvajanjima i ratovima koji su trajali stotinama godina. U mnoge štokavske govore ulazi vrlo velik broj turskih riječi (*čarapa*, *top*, *boja*, *šećer*, *budala*, *jastuk*, *bunar*…) U kajkavsko narječje ulaze mnoge njemačke riječi, a u primorske govore talijanske (putem venetskog). Takve razlike u rječniku postoje i danas.

U mnogim govorima nestaje razlika između *č* i *ć*/t'.

Tijekom renesanse, učeni Hrvati - koji studiraju u inozemstvu, ili visokim učilištima u Hrvatskoj, poput dominikanskog Sveučilišta u Zadru (osnovano 1396. godine), pavlinskog Sveučilišta u Lepoglavi (osnovano 1656.), isusovačkog Sveučilišta u Zagrebu (osnovano 1669. godine) i franjevačke Visoke filozofske škole u Osijeku (osnovana 1707. godine, 8 godina nakon što je Mirom u Srijemskim Karlovcima Slavonija vraćena Hrvatskoj) - počinju pisati književna djela na narodnom jeziku, sukladno tadašnjem europskom trendu. Krajem 15. stoljeća nastaje prva hrvatska drama *Radmio i Ljubmir*, koju Džore Držić piše na (ijekavskom) dubrovačkom narječju. 1536. godine Petar Zoranić (ikavskim) narječjem sjeverne Dalmacije piše prvi hrvatski roman Planine.

Razvijanjem tiska, književna djela na hrvatskom jeziku postaju šire dostupna. Osobito se šire se osobito molitvenici, te najčitanija knjiga u hrvatskom narodu do sredine 20. stoljeća. Tako primjerice 1660. godine Petar Zrinski objavljuje u Veneciji hrvatski prijevod djela svojega brata Nikole VII. Zrinskog "Sirena Jadranskoga mora" i molitvenik "Putni tovaruš", djelo svoje supruge Ane Katarine Zrinski.

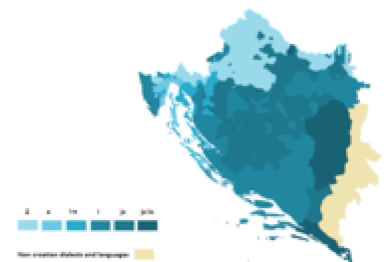
Osobito utjecajno književno djelo bio je “Razgovor ugodni naroda slovinskoga” (prvo izdanje: Venecija, 1756.), djelu koje je dalmatinski franjevac Andrija Kačić Miošić napisao na štokavskoj ikavici - te uz uvažavanje Gramatike koju je Bartol Kašić (isusovac iz Dalmacije) za ikavsku štokavicu napisao 1604. godine. Znatan utjecaj na postupno prihvaćanje štokavskog standarda imao je i Kašićev prijevod "Rituala Rimskog" (Rim, 1640. god.) - službenog liturgijskog molitvenika iz kojega su svećenici čitali molitve u najrazličitijim javnim prigodama - od vjenčanja do pogreba. Međutim su čakavci i štokavci ostajali svjesni jezičnog bogatstva koje su baštinili, te se tijekom tog razdoblja nastavila razvijati osobito kajkavska književnost; možda je slabijem prihvaćanju štokavštine na području Sjeverozapadne Hrvatske pridonijela i činjenica da je to područje crkveno bilo vezano uz Mađarsku, gdje se preferiralo korištenje Rimskog Rituala na latinskom jeziku.

Tijekom tog razdoblja književnici često gledaju ugraditi u (hrvatski književni) jezik kojim pišu najbolje elemente sva tri hrvatska narječja - štokavskog, kajkavskog i čakavskog. To osobito vrijedi za književnike baroknog Ozaljskog književnog kruga, kojega uz gore navedene Petra i Katarinu Zrinsku spadaju Fran Krsto Frankopan i pavlin Ivan Belostenec.

19. stoljeće i kasnije

U najnovijem dobu dolazi do raznih standardizacija jezika, uglavnom na štokavskoj osnovi, i usporedo s tim do pokušaja čišćenja jezika od posuđenica iz germanskih i romanskih, te iz turskog jezika; one se nerijetko zamjenjuju riječima posuđenima iz bližih slavenskih jezika (osobito češkoga: *časopis*, *naslov*, *prednost*, *smjer*, *učinak*, *uloga*, *ured*, *zbirka*…, kao i ruskoga: *činovnik*, *iskren*, *odličan*, *opasan*, *poslovica*, *razočarati*, *strog*, *točka*…). Istovremeno u jezik ulaze mnogi latinski i grčki termini. U 20. stoljeću dolazi do ulaska stanovitog broja riječi iz engleskoga (*vikend*, *klub*, *tenk*, *boks*…).

Sukladno tadašnjim austijskim geopolitičkim konceptima ("austroslavizam"), dobiva vojvođanski Srbin Đuro Daničić (bliski suradnik, te u punom smislu nasljednik srpskog jezikoslovca Vuka Karadžića) priliku da u Zagrebu radi na svojem *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Taj rječnik - koji je napisan u svrhu što većeg približavanja hrvatskog i srpskog književnog jezika - koji izlazi u razdoblju 1880. - 1882. god., te ostvaruje znatan utjecaj na hrvatski jezik (a i na srpski). Međutim hrvatski književni jezik ne prestaje ni nakon toga primati znatne utjecaje iz kajkavskog i čakavskog narječja (naposljetku se glavna hrvatska kulturalna središta i nalaze na čakavskom i kajkavskom području, te su najznačajniji hrvatski književnici nerijetko od djetinjstva i rane mladosti "zaraženi" tim narječjima), te nastojanja da se od hrvatskog i srpskog jezika učini jedan "srpskohrvatski" jezik (nije Daničić nipošto bio zadnji koji je na tome radio) ipak nisu bile uspješne. Primjerice je (izvorni kajkavac) Miroslav Krleža u radzoblju nakon I. svjetskog rata zastupao tezu o jedinstvenom srpskohrvatskom jeziku (i jedinstvenom srpskohrvatskom narodu) i pisao na ekavici. Nakon stanovitog vremena života u jugoslavenskoj državi - gdje se ubrzo razbijaju njegove iluzije prema kojima bi zbog željene bliskosti sa Srbima bilo prihvatljivo odreće se hrvatskog jezika i hrvatskog nacionalnog identiteta - sam postaje svjestan promašenosti politiziranog koncepta u kojem je sudjelovao, istražuje vlastitu kajkavsku baštinu (te 1936. god. objavljuje kajkavske "Balade Petrice Kerempuha", u kojem ne koristi nijedno od govornih kajkavskih narječja, nego stvara jedan bogati književni jezik "kakav je mogao biti da nismo prihvatili štokavštinu") i naposljetku postaje glavnim pokroviteljem Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika iz 1967. godine. Kod - na području jezika vrlo utjecajnog - M. Krleže prepoznajemo odrednice burnog razdoblja u razvoju hrvatskog jezika, koji su od razdoblja zadnjeg dijela 19. do prema kraju 20. stoljeća ostali vrlo jako obilježeni rastom, krizama i konačnom propašću jugoslavenske ideje. Neki autori to razdoblje, zapravo, i zovu "Krležinim dobom".[13]

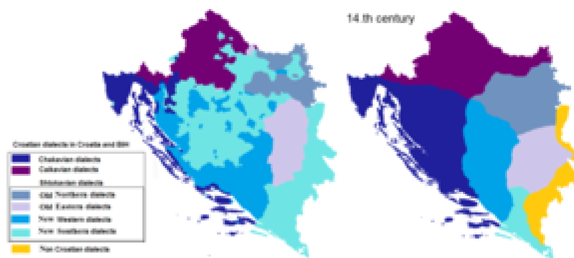
Refleksi jata u hrvatskom jeziku u 20. stoljeću

Krajem 20. stoljeća dolazi do razvoja masovnih medija i velikog utjecaja standardnog ("književnog") jezika novina, radija i televizije na jezik. Najprije kroz šaljive podlistke, komedije i sl., a kasnije demokratizacijom društvenih odnosa i šire, ipak u medije ograničeno prodire i govorni jezik. Kao mješavina stvara se hrvatski *supstandardni idiom* koji vrši velik utjecaj na standardni jezik i u praksi ga često zamjenjuje.

Povijesni razvoj standardizacije hrvatskoga jezika

Početak

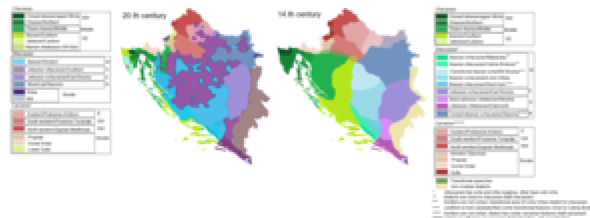
Pod kraj 9. stoljeća Hrvati su sa slavenskim bogoslužjem dobili i književni jezik, starocrkvenoslavenski i pismo, glagoljicu. Pismenost se naglo širila, a u liturgijske i neliturgijske (nabožne i svjetovne) tekstove veoma brzo prodiru, ali s različitim intenzitetom i opsegom utjecaja, crte narodnoga jezika, u prvom redu čakavskoga narječja. Tako je s jedne strane na čakavskoj podlozi za liturgijske knjige razvijen crkvenoslavenski jezik hrvatske redakcije ili hrvatskocrkvenoslavenski jezik, a s druge strane mješoviti tip književnoga jezika: narodni jezik s crtama crkvenoslavenskoga u službi stilskih sredstava za neliturgijske tekstove (do početka 14. stoljeća i za pravne).

Povijesna razlika u rasprostiranju hrvatskih dijalekata, pojednostavljeni prikaz

Prevladavanje jedne ili druge sastavnice u tom hibridnom tipu jezika bilo je uvjetovano raznim čimbenicima:

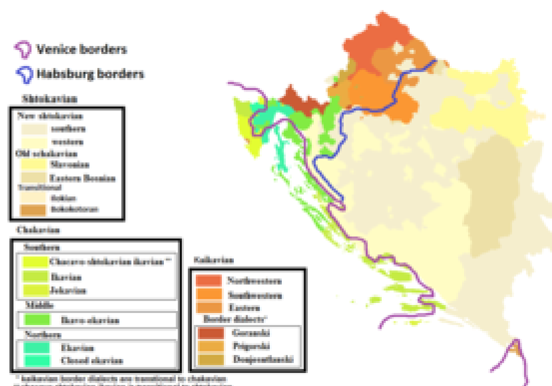
- starinom predloška
- podrijetlom predloška
- užom namjenom teksta
- književnom kulturom pisca
- karakterom sredine u kojoj je i za koju je nastajao

Povijesna razlika u rasprostiranju hrvatskih dijalekata

Tako smo u početku, u srednjem vijeku, imali uglavnom tri tipa književnoga jezika:

- crkvenoslavenski hrvatske redakcije u liturgijskim spisima
- hibridni crkvenoslavenski-čakavski
- crkvenoslavensko-čakavsko-kajkavski u neliturgijskim spisima, pjesništvu, narodni (čakavski) u prikazanjima, svjetovnim tekstovima, zapisima i sličnim djelima.

Utjecaj turskih osvajanja na razvoj hr. narječja

Najstariji su spomenici hrvatskoga narodnoga jezika čakavskoga narječja "Istarski razvod" iz 1275., te Vinodolski zakonik, 1288..

Među najznačajnije spomenike hrvatskocrkvenoslavenskoga jezika na glagoljici spadaju "Misal kneza Novaka" iz Like, 1368., te "Hrvojev misal", 1404.. Ostali su tekstovi, bilo narodna izraza, bilo miješanoga narodnoga i crkvenoslavenskoga.[14]

Misal kneza Novaka, 1368.

Od početka 14. stoljeća (od dviju glagoljskih listina iz Novoga iz 1309. godine) u pravnim spisima srednjovjekovnih hrvatskih glagoljaša pobjeđuje upotreba narodnoga jezika, a crkvenoslavenski elementi ovdje su samo mjestimična iznimka. Narodni čakavsko narječje od samoga početka ("Red i zakon" zadarskih dominikanki iz 1345. godine, i "Šibenska molitva" iz istoga vremena) karakterizira hrvatsku latiničnu književnost.

Vinodolski zakonik, 1288.

Od prvih hrvatskih pisanih spomenika, od kojih je Bašćanska ploča, napisana oko 1100. godine, najvažnija jer je s njom hrvatski književni jezik stupio na područje pismenosti, razvija se bogata hrvatska srednjovjekovna književnost (životi svetaca, pripovijetke, romani, duhovno pjesništvo, crkvena prikazanja), dobrim dijelom prijevodna.

Uz glagoljicu vrlo se rano javlja i hrvatska ćirilica, znana i kao "arvacko pismo", arvatica, poljičica, bosančica (Bosna i Hercegovina, srednja i južna Dalmacija, Humačka ploča, "Povaljska listina" iz 1184./1250.) i latinica (Dalmacija, Istra, spomenuti "Red i zakon" najstariji je hrvatski tekst koji je u cjelini pisan latinicom).

Prvi je cjeloviti tekst na štokavskome narječju uopće Vatikanski hrvatski molitvenik, nastao u Dubrovniku prije 1400..

U razvoju hrvatske kulture, književnosti i jezika to je važno razdoblje. Stvorena su značajna djela ne samo povijesne nego i trajne kulturne vrijednosti. Preko njih je hrvatski književni jezik sačuvao kontinuitet od 11. stoljeća do danas, prvenstveno u rječničkom blagu i frazeologiji.

Postanak hrvatskoga književnoga jezika i renesansna književnost

U razdoblju europskoga preporoda (renesansa) u gradskim središtima, poput Splita, Dubrovnika, Zadra, Hvara, književni radovi stvaraju se na mjesnim narječjima.

Od XIV. stoljeća hrvatski su latinisti pridonosili latinističkoj književnosti europskoj: hrvatski se morao potvrditi kao ravnopravan izričaj na kojemu se može prenijeti misleno područje: rad je humanista i preporodnih pisaca stoga osobito važan.

Pjesmotvorje na jeziku hrvatskome opstoji od XIV. stoljeća; na njem je spjevana “Judita” (Venecija, 1501.), djelo oca pjesničke umjetnosti hrvatske, Marka Marulića – kojemu su preteče poznati i nepoznati petrarkisti dubrovački. Marulić je pisao čakavskim narječjem, rabeći katkad i štokavske i kajkavske oblike kada su mu kao pjesničko sredstvo bili potrebni.

Ulaskom štokavskoga narječja u hrvatsku književnost pod kraj 15. stoljeća u djelima Šiška Menčetića (1457.—1527.), Džore Držića (1461.—1501.) i pjesama spjevanih "na narodnu" u Ranjininu zborniku počinje naš današnji književni jezik.

Da se kraj 15. stoljeća može smatrati njegovim početkom, dovoljno je kao osvjetljenje te tvrdnje navesti jednu pjesmicu Šiška Menčetića:

> **'Ti ćeš, biti uzrok moje smrti'**
>
> *Ako li i dođe prijeka smrt na mene*
> *ti s’ uzrok, gospođe, život moj da vene.*

Šesnaesto je stoljeće značilo vrhunac hrvatske renesansne književnosti, poglavito čakavsko-štokavskoga kruga (Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Petar Zoranić, Mavro Vetranović, Marin Držić, Dominko Zlatarić) sa središtima u Zadru, Hvaru, Korčuli i Dubrovniku.

U sjevernoj se Hrvatskoj pojavila književnost na kajkavskome narječju (Vramec: “Postila”), kao i na čakavsko-kajkavskom međunarječju (protestantski pisci Stjepan Konzul Istranin i Antun Dalmatin).

Od ulaska štokavskoga narječja u hrvatsku književnost hrvatski književni jezik štokavskoga tipa razvijao se evolutivno, bez velikih lomova i usjeka pa se kraj 15. stoljeća može s pravom smatrati početkom današnjeg hrvatskog književnoga jezika odnosno početkom njegovog standardiziranja, jer je među ostalim, već onda bio polivalentnim. Točnije, jezik najrazvijenije i vrlo utjecajne dubrovačke književnosti, koja je utjecala na sve ostale pisce na hrvatskom jeziku, postao je standardnim.[15]

U ovom je razdoblju hrvatski jezik postao i jezikom kojeg se izučavalo na sveučilištima i to odlukom samih papa.[16] Hrvatski se izabralo zbog legende o hrvatskoj braći Čehu, Lehu i Mehu, a uzelo ga se kao zajednički jezik na kojem će se objavljivati crkvene knjige za slavenske narode. To je bilo u sklopu programa katoličke obnove. Time se hrvatski potvrdio da je bio jezikom visoke kulture i znanosti, na istoj razini kao jezici koje je Katolička Crkva u to doba smatrala najvažnijim svjetskim jezicima za proučavanje Biblije i crkvenih znanosti.[16] Radilo se o dekretima koje je izdao Zbor za širenje vjere u ime papa. Prvi je iz 1622., u ime pape Grgura XV., u kojem se zapovijeda svim visokim crkvenim školama na području

Mletačke Republike osnovati katedre za arapski i *ilirski jezik*. U dekretu iz 1623. kojeg je izdao u ime pape Urbana VIII., zapovijedilo se neka se na svih crkvenim školama i crkvenim sveučilištima uz hebrejski, pučki i klasični grčki, kaldejski (aramejski) i arapski uči također i *ilirski jezik*. Presuda vrhovnog crkvenog suda, Svete Rote od 10. prosinca 1655. je riješila sve dvojbe oko toga na što se pojam "ilirski" odnosi: Ilirik su Dalmacija, uža Hrvatska, Bosna i Hercegovina te Slavonija i time je obilježila etnički prostor hrvatskog naroda.[16]

Djela hrvatske književnosti iz tog razdoblja, posebice iz dubrovačkog područja bila su predmetom neutemeljenih velikosrpskih posizanja za hrvatskom kulturom. Te velikosrpske otimačine nisu prestale ni vojnim porazom Srbije u osvajačkom ratu protiv Hrvatske i BiH.[17]

Barokni slavizam, prosvjetiteljstvo i jezična standardizacija

17. stoljeće i prva polovina 18. stoljeća znače novo razdoblje u razvoju hrvatske književnosti i njezina jezika.

To je doba zamiranja književnoga i kulturnoga rada u dalmatinskim gradovima pod mletačkom upravom, doba sve oskudnijega materijalnog i kulturnog stanja na područjima pod Turcima, doba protureformacije i katoličke obnove, u kojoj prednjači isusovački red i koja za svoj obnovljeni vjerskopoučni rad među pukom ponovo traži što šire prihvatljiv i razumljiv književni jezik. Postupno povlačenje Turaka ostavlja za sobom nove prostore za širenje književnoga i kulturnoga djelovanja.

To je i doba nastanka naših prvih gramatika i pojačanoga leksikografskog rada, doba teorijskih i praktičnih pokušaja na stvaranju jedinstvenoga književnog jezika. Usprkos pokrajinskim i neodređenim općim nazivima što se sve češće javljaju kao ime hrvatskoga jezika (slovinski, slovjenski, dalmatinski, ilirski i drugi), traje neprekidna svijest svih hrvatskih krajeva i narječja o pripadnosti jednom jeziku i o potrebi njegova ujednačavanja. Pritom se sve češće izražava načelo o potrebi stvaranja jedinstvenoga književnog jezika na temelju najraširenijega narodnoga govora i sve jasnijom biva svijest da je taj najrašireniji narodni govor štokavština.

Na samom početku ovoga razvojnog razdoblja hrvatskoga književnog jezika nastaje i njegova prva gramatika “Institutionum linguae illyricae libri duo” Pažanina Bartola Kašića, objavljena u Rimu godine 1604.. To je gramatika jezika dotadašnje hrvatske pismenosti i književnosti. Osnova joj je čakavska, ali u njoj ima i štokavskih elemenata. Kasnije je njezin autor, na svojim misionarskim putovanjima u krajeve pod Turcima i u Dubrovnik, spoznao da je štokavsko narječje najraširenije među našim narodnim govorima i dâ bi bilo najpogodnije kao osnova književnoga jezika.

Bartol Kašić je i autor prvog poznatog hrvatskog cjelokupnog prijevoda “Svetoga pisma” i hrvatsko-talijanskoga rječnika, ali je to oboje, nažalost, ostalo u rukopisu (Kašićev je prijevod Biblije prvotiskan 2000. godine.). Objavio je niz vjerskih i vjerskopoučnih djela i više prijevoda, od kojih je najznačajniji “Ritual rimski”, objavljen u Rimu 1640. godine, koji je svojom svakodnevnom porabom na širokom prostoru znatno utjecao na razvoj hrvatskoga književnog jezika i imao u njemu onu ulogu koju su u ostalih europskih naroda imali objavljeni prijevodi Svetoga pisma.

U 17. stoljeću razvija se i književnost u Bosni s najpoznatijim predstavnikom Matijom Divkovićem. On svoja djela piše istočnobosanskom staroštokavskom ijekavicom za razliku od većine kasnijih bosanskih pisaca, kod kojih sve više prevladava novoštokavska ikavica. Književni rad u Bosni u 17. i u prvoj polovini 18. stoljeća uklapa se u tijekove katoličke obnove i gotovo se isključivo veže uz franjevački red. Djelovanje bosansko-hercegovačkih franjevaca na oživljavanju vjerskog, kulturnog i književnog života u okvirima franjevačke redodržave Bosne Srebrne, koja je u to doba obuhvaćala uglavnom sve štokavske Hrvate,

znatno je pridonijelo uklanjanju narječnih razlika u pisanom jeziku i ujednačavanju hrvatskoga književnog jezika na širokom prostoru od Slavonije do mora. U tom jeziku, uz narječne osobine pojedinih pisaca, prevladava novoštokavska ikavica.

U Dubrovniku je u 17. stoljeću prevladala novoštokavska ijekavica, a sve se više ostvaruju uvjeti za prihvaćanje štokavštine i kod pisaca čakavaca u južnoj Hrvatskoj. Ti su pisci već i prije u svoja djela unosili štokavske crte pod utjecajem dubrovačke i usmene štokavske književnosti. Djelovanjem bosansko-hercegovačkih franjevaca štokavština postaje prestižni književni jezik i na južnočakavskom području. Jedan od odvažnih poticaja u tom pravcu bio je i rječnik talijanskoga isusovca Jakova Mikalje "Blago jezika slovinskoga" iz 1649.–1651. Mikalja je sudjelovao u katoličkoj obnovi u našim krajevima i u tom je rječniku izrazio misao da bi Hrvati trebali za književni jezik odabrati svoje najljepše narječje, a to je “bosansko” (to jest štokavština), koje se po ljepoti može usporediti s toskanskim u Italiji.

Stranica iz Kašićeva rukopisnoga prijevoda "Biblije"

Vrhunac je barokni pjesnički izraz doživio u djelima Ivana Gundulića, Ivana Bunića i Junija Palmotića – svima pisanima posebnim stiliziranim oblikom ijekavske štokavštine. Dubrovniku je susjedna Hercegovina bila štokavska, te je s čakavskim podslojem (na Dubrovačkom području se u ranijim stoljećima govorilo čakavicom) u XVII. stoljeću oblikovan ondje razrađen štokavski književni izraz. Tim je trima djelovanjima: jezikoslovnima (Kašić, Mikalja), pučko-prosvjetnima (Divković) i književno-umjetničkima (Gundulić, Palmotić) oblikovan jezik koji se po glavnim značajkama nije bitno razlikovao od modernoga hrvatskog standardnoga jezika.

Ivan Gundulić:Suze sina razmetnoga, 1622.

U 18. stoljeću, nakon oslobođenje velikoga dijela Hrvatske od turske vladavine, a u skladu s općim tendencijama racionalizma, u svim se hrvatskim krajevima javljaju prosvjetiteljski pisci. Cilj im je podizanje kulturne razine svih oblika narodnog života, te stoga svoja djela namjenjuju uglavnom neukom puku. Borci su protiv predrasuda, praznovjerja, zaostalosti i neukosti i pobornici istine, razuma i općeg napretka. U tom su poslu motivirani sviješću o potrebi uvođenja vlastite narodne kulture u zajednicu prosvijećenih europskih naroda. U težnji da osvoje što širi krug čitatelja i da im približe svoja djela, u svom se stvaralaštvu često služe oblicima i jezičnim izrazom narodnog stvaralaštva. Na taj način njihova djela poprimaju pučko obilježje i stječu veliku popularnost u narodu, a šire i utjecaj štokavskoga narječja, na kojem su pisana. Najčitanije su bile i najveću su popularnost stekle dvije knjige: “Razgovor ugodni naroda slovinskoga” Andrije Kačića Miošića iz Makarskoga primorja (1756.; prošireno izdanje 1759.), te “Satir iliti divji čovik” Slavonca Matije Antuna Relkovića (1762.; drugo, prošireno izdanje 1779.).

Kačićev "Razgovor ugodni naroda slovinskoga" - zbirka poezije na štokavskoj ikavici koju je Kačić kao već zreo intelektualac i pisac sastavio u desetercu i osloncem na tradiciju narodnog pjesništva - imala je nemjerljivi utjecaj na razvoj hrvatskoj jezičnog standarda. Ta je knjiga bila čitana vrlo mnogo, te je na zimskim sijelima ("večeri poezije", rekli bismo urbanim izričajem) u selima svih dijelova Hrvatske (i šire) bilo do drugog svjetskog praktično bez iznimke čitana ili recitirana napamet. Time je i u jezično iznimno raznolikim kajkavskim i čakavskim područjima jezik Kačićevih stihova postajao svojevrsna "lingua franca" i referentni izvor riječi (od kojih je mnoge skovao sam Kačić) i izričaja koji je dopunjavao jezični fond koji je puk dobivao u roditeljskoj kući i tijekom skromnog školskog obrazovanja. "Tvrdnje o standardizaciji jezika koje su bile zasnovane na unitarističkoj, srpskohrvatsko-vukovskoj tendencioznosti, i koje govore da

je ona provedena tek u 19. stoljeću, pokazat će se neistinitima jer i Kačić sa svojim djelom, kao i Kašić još prije svojom Gramatikom iz 1604. godine, dakle dva vijeka prije Vuka, pokazuju svojevrsnu normiranost hrvatskog jezika, da ne spominjemo druge zaslužnike u području hrvatskog jezikoslovlja."[18]

Književnojezični razvoj proteklog razdoblja, u kojem se već jasno ocrtavalo prvenstvo štokavštine u ulozi hrvatskoga književnog jezika, omogućio je piscima ovoga razdoblja da prihvate više-manje jedinstven književni jezik na novoštokavskoj narječnoj osnovi, uglavnom zapadnoga ikavskog tipa (izuzev ijekavskoga Dubrovnika). U tom jeziku obilježja jedinstvenosti pretežu nad pokrajinskim razlikama. Osvajanjem široke čitateljske publike u većinskom dijelu hrvatskoga naroda, širenjem svoje upotrebe u sve raznolikije svrhe i uključivanjem u sve novija područja ljudske djelatnosti u vezi sa zahtjevima novoga vremena taj jezik već funkcionira kao standardni jezik.

Ilirski pokret i filološke škole

Sve je Hrvate u jednom jeziku i u jednom slovopisu (grafiji), tipu slova za pisanje glasova, ujedinio tek Ljudevit Gaj (1809.—1872.) kao predvodnik kulturalnog i političkog Ilirskog pokreta. On 1830. izdaje u Budimu knjižicu "**Kratka osnova horvatsko-slavenskog pravopisanja poleg mudroljubneh, narodneh i prigospodarneh temeljov i zrokov**". U njoj po češkom uzoru predlaže *č*, *ž*, *š*, *ľ*, *ň*, *ď*, *ˇg* to jest, za svaki glas poseban znak. Prihvaćeno je *č*, *ž*, *š*, a za druga su slova uzeti dvostruki znakovi, dvoslovi *lj*, *nj*, *dj* ili *gj*, *dž*, iz poljskoga je preuzeto *ć*, a kasnije je namjesto *dj* još predloženo *đ*. Gaj 1835. izdaje *Novine Horvatzke* s prilogom *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka*, novine kajkavski, a Danicu kajkavski i štokavski, uz stari pravopis katkad upotrebljava i novi. U početku 1836. mijenja naslov u Ilirske narodne novine, *Danica ilirska* i uvodi novi slovopis i hrvatski književni jezik stiliziran na štokavskoj narječnoj osnovi po ugledu na tradicionalnu hrvatsku književnost Dubrovnika i jezikoslovca Bartola Kašića. Iako je to za kajkavski Zagreb bio revolucionarni čin, Gaj je naišao na neznatan otpor jer je i prije njega na kajkavskom području bilo uvriježeno shvaćanje da općehrvatski jezik treba stilizirati prema *književnosti* nekadašnje Dubrovačke Republike kao jedinog slobodnog prostora koji nije bio pod stranim utjecajem, stoga su tako već ranije bila pisana i *Disertacija* Janka Draškovića *iz 1832. godine*. Stilizacijom hrvatskoga jezika na štokavskoj osnovi Gaj nije prekidao jezičnu tradiciju, nego ju je nastavio i proširio obuhvativši sva hrvatska narječja prema jednom stilu, u prvom redu prema dubrovačkom i slavonskom. On je dakle jedan od hrvatskih književnih jezika, koji je u Hrvata već bio izgrađen i prije preporoda, proširio i na kajkavsko područje. Tako je Gaj u jednom književnom jeziku i u jednom pravopisu ujedinio sve Hrvate i njegove su zasluge zbog toga goleme: stvorio je najbolje temelje za procvat hrvatske kulture na svim područjima ljudske djelatnosti.

Gaj i ilirci težili su i više od toga. Nastojali su da u književnom jeziku ujedine sve Južne Slavene. Zato su hrvatski jezik nazvali ilirskim i zato su neke pojedinosti prilagođavali tome cilju. Tako su na mjestu nekadašnjega jata pisali *ě* težeći da tako ujedine ijekavce, ikavce i ekavce. Samoglasno *r* pišu s popratnim glasom (perst, parst), u genitivu množine pišu -*h* (*ženah*). Pravopis je morfonološki (korijenski, *sladka*, *žalostno*). Valja imati na umu da je to bio samo način pisanja, izgovor je bio *prst*, *žena*, *slatka*, *žalosno*, jedino se *ě* čitao različito. I u jeziku su zadržali neke posebnosti, na primjer u deklinaciji različit dativ, lokativ i instrumental množine (dativ *ženam*, lokativ *ženah*, *mjestih*, instrumental *ženami*, *narodi*). Ali široka se ilirska ideja pokazala neostvarljivom. Svi su južnoslavenski narodi krenuli svojim putima.

Od samoga je početka Gajevo djelovanje dalo snažan poticaj književnosti i tako se hrvatski književni jezik kao sredstvo umjetničkog izraza očituje u svom najvećem postignuću. Gaj je i sam objavljivao stihove i prozu, ali su značajnija ostvarenja dali drugi: Vraz, Demeter, Nemčić, a najvrjednija Ivan Mažuranić i Petar Preradović.

Zagrebačka jezikoslovna škola

Podrobniji članak o temi: Zagrebačka filološka škola

Jezikoslovno oblikovanje književnog jezika u trećoj četvrtini 19. stoljeća u znaku je takozvane zagrebačke jezikoslovne škole. Začetnici su joj Gaj i gramatičari Vjekoslav Babukić i Antun Mažuranić, ali je do najsnažnijega izraza došla kad joj se na čelu našao gramatičar i književnik Adolf Veber Tkalčević (1825.—1889.) i leksikograf Bogoslav Šulek (1816.—1895.). Obojica su uglavnom branila dotadašnji način pisanja, a Tkalčević se posebno zalagao za nastavak *-h* u genitivu množine, predlažući da se takav oblik i govori. Stoga su on i njegovi sljedbenici nazvani **ahavcima**. U njihovu je radu značajna i težnja za jezičnom čistoćom. Ona se najviše očitovala u zamjenjivanju tuđica našim riječima. Šulek je nastojao da stvori hrvatsko znanstveno nazivlje, ali je zbog otpora prema germanizaciji i suzbijanja prevlasti njemačkoga i latinskoga jezika svjesno nastojao da nazivi budu domaće riječi. Ako ih nije bilo, stvarao je nove ili ih je preuzimao iz slavenskih jezika, uglavnom iz češkoga i ruskoga, prilagodivši ih hrvatskomu. Obojica su, Tkalčević svojim člancima i gramatikama, i Šulek svojim rječnicima, učinili toliko da su njihovi suvremenici dobili jezik sposoban za praktičnu porabu i u školi, upravi i znanosti, a po tome su svojim zaslugama zadužili i kasnije naraštaje. Suvremeni je hrvatski nezamisliv bez Šulekovih novotvorenica kao što su *pojam, vodovod, olovka, nogostup, veleizdaja, kišobran, računovođa…*. Jedan od posljednjih značajnih književnika koji je uglavnom još pisao jezikom zagrebačke škole, bio je Ksaver Šandor Đalski kome su djela poslije njegove smrti prerađena i iznova izdana fonetskim pravopisom. Nakon njega je više desetljeća jezik zagrebačke škole uglavnom nestao iz javnosti, ali se djelimice obnavlja od 1971. do danas, pa ga sada u Hrvatskoj opet zastupaju i razrađuju jezikoslovci Bulcsú László i Marijan Krmpotić te književnici Mato Marčinko, Branko Petener, Marijan Horvat Mileković i drugi.

Riječka jezikoslovna škola

Podrobniji članak o temi: Riječka filološka škola

Svojstvuje ju nastojanje za uvođenje tzv. slavenskog ili kratkog genitiva množine te starijih jezičnih oblika u književni hrvatski jezik. Ta je škola imala najkraće djelovanje i najmanje odjeka. Na čelu je Fran Kurelac koji se zalaže za arhaičan i u velikoj mjeri artificijelan jezik, zasnovan na mješavini hrvatskih narječja u kojoj će prevagu imati najstarije, čakavsko najrečje, koje on smatra jezgrom hrvatskoga jezika. Smatrali su da osnovicu standardnog jezika trebaju činiti oni elementi koji su zajednički većini slavenskih jezika. Riječka filološka škola zalagala se za genitiv množine na nulti morfem (puno sel, žen, molitav), za 1. osobu prezenta na –u (ja ispletu), za dvojinu i u imenica (dvaju rukopisu, širokih rukavu) i u glagola (te me uvedosta i pokazasta), za stari kondicional s oblicima bim, biš, bi, bimo, bite, bi, za futur sa svršenim prezentom glagola biti (budu govorit), za starinske glagolske priloge i gerunde (navraćaje, obišad, našavše), za perfekt bez pomoćnog glagola, za posve arhaične konstrukcije kao što su poredbeni genitiv (misli kamena tvrđe), dativ apsolutni (profesorom toga se žamora plašećim), za arhaične oblike čto i vsaki, te za mnoštvo pojedinačnih riječi koje su u to doba već bile posve zastarjele, a kojima su oni sami mijenjali dotadašnja značenja ili koje su posuđivali iz drugih slavenskih jezika (čest - sreća, dugotrp - strpljiv, lotrija - besposlica, nauzprek - protivan, saharana - spasenje, udilje - odmah, zaobstun - uzalud itd.).

Zalažu se za:

- G mn. na nulti morfem (*puno sel, žen, molitav*), 1. l. pz. na –u (*ja ispletu*),
- za dvojinu i u imenica (*dvaju rukopisu, širokih rukavu*) i u glagola (*te me uvedosta i pokazasta*),
- za stari kondicional s oblicima bim, biš, bi, bimo, bite, bi,
- za futur sa svršenim prezentom glagola biti (*budu govorit*),
- za starinske glagolske priloge i gerunde (*navraćaje, obišad, našavše*), za perfekt bez pomoćnog glagola,
- za posve arhaične konstrukcije kao što su poredbeni genitiv (*misli kamena tvrđe*),
- za dativ apsolutni (*profesorom toga se žamora plašećim*) te
- za mnoštvo pojedinačnih riječi koje su u to doba već bile posve zastarjele, kojima je on sam mijenjao dotadašnja značenja ili koje je posuđivao iz drugih slavenskih jezika (*čest – sreća,*

dugotrp – strpljiv, lotrija – besposlica, nauzprek – protivan, saharana – spasenje, udilje – odmah, zaobstun – uzalud itd.), kao i za arhaične oblici: što, vsaki. Što se tiče pravopisa zalagao se za dosljedan morfološko-tvorbeni pravopis.[19]

Zadarska jezikoslovna škola

Svojstvuje ju nastojanje za uvođenje ikavštine kao književnoga hrvatskog jezika.

Djelovali su kroz časopis „Zora dalmatinska“, čiji je urednik bio Ante Kuzmanić.

Zalagali su se za dalmatinsku novoštokavsku ikavicu, a u prvo vrijeme i za hrvatsku regijonalnu dalmatinsku grafiju.

Hrvatski "vukovci"

Podrobniji članak o temi: Hrvatski vukovci

Pod kraj 19. stoljeća javlja se nova struja u gledanjima na književni jezik. Reforma je srpskoga folklorista i jezikoslovca Vuka Karadžića pobijedila u Srbiji i njegov ugled je počeo naglo rasti i u Hrvatskoj. Tada hrvatski jezikoslovci, nazvani ***hrvatski vukovci***, nastoje književni jezik oblikovat prema Karadžićevu uzoru.

Najprije je Ivan Broz na fonološkim načelima izradio *Hrvatski pravopis* (Zagreb, 1892.). Budući da dotadašnji tvorbeno-morfološki nije imao dugu normativnu tradiciju niti kakvih izrazitih prednosti (a i stara je "uzorna" dubrovačka književnost bila pisana pretežito fonološkim hrvatskim pravopisom) i kako su *Hrvatski pravopis* donijeli i prihvatili sami Hrvati, uz neka početna kolebanja i manji prijekid za NDH fonološki se pravopis ustalio i upotrebljava se uz normalna usavršavanja i danas.

Na osnovi Karadžićevih i Daničićevih djela Tomislav Maretić (1854.—1938.) izradio je svoju veliku *Gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika* (Zagreb, 1899., 1931., 1963.). Ona je unijela veće promjene u hrvatski književni jezik u mnogim pojedinostima, a značajnim dijelom samo u oblicima množinskih padeža. No, to je jednim dijelom već bilo na razvojnoj crti hrvatskoga književnoga jezika pa nije bilo pokušaja da se stari padeži vrate ni kad su Hrvati poslije opet mogli slobodno odlučiti drukčije. No, u nekim je jezičnim propisima Maretićeva škola slijepo slijedila srpske uzore te je pokušala hrvatskom standardnomu jeziku nametnuti oblike strane hrvatskoj jezičnoj tradiciji.

U nekoliko bitnih pitanja škola hrvatskih vukovaca se razlikovala od ilirskih i poilirskih jezičnih koncepcija. Osnovne predodžbe o hrvatskome jeziku ilirske, kao i zagrebačke škole bijahu:

- novoštokavski idiom kao jezgra hrvatskoga standardnoga jezika, no otvorenoga za utjecaje ostalih hrvatskih narječja (čakavskoga i kajkavskoga), što se očitovalo u uvažavanju tronarječne dimenzije hrvatskoga
- jezični purizam koji se iskazivao u novotvorbi hrvatskih riječi mjesto internacionalizama ili tuđica
- svijest o kontinuitetu hrvatske jezične i književne baštine te shvaćanje književnoga jezika kao više potencije narodnoga

Škola hrvatskih vukovaca, kojoj je na čelu bio Tomislav Maretić, a zastupala je gledišta temeljena na osnovnim shvaćanjima Vuka Karadžića i Đure Daničića, imala je sljedeće stavove o hrvatskome jeziku:

- izjednačavanje narodnoga i književnoga jezika, što je u praksi značilo jezičnopovijesni nihilizam i zabacivanje hrvatske književne baštine, kao i nekritičku adoraciju djela Vuka Karadžića

- štokavski purizam, tj. odbijanje čakavskih i kajkavskih riječi i oblika u hrvatskom književnom jeziku, što je dovodilo i do grotesknih pokušaja štokavizacije kajkavskih i čakavskih toponima (Dionice i Spljet umjesto Delnice i Split)
- potiskivanje tvorbenosti hrvatskoga jezika, ili ustrajanje u pokušajima afirmacije međunarodnica (historija, muzika) na račun hrvatskih tvorenica (povijest, glazba)
- odbacivanje, zanemarivanje i prešućivanje dosega starije hrvatske književnosti i standardiziranosti hrvatskog jezika (taj pristup je u potpunosti odbacio razdoblje od početaka do pojave iliraca i Gaja)

Ishod

Iako su "vukovci" naizgled izvojevali pobjedu koncem 19. stoljeća, uskoro se pokazalo da se radilo o Pirovoj pobjedi. Sve glavne točke ilirskog i poilirskoga hrvatskoga jezičnoga programa, od tronarječnosti i hrvatske književne tradicije do tvorbenosti-definitivno su nadvladale programatski ideal mladogramatičara ili "hrvatskih vukovaca". Mladogramatičarski su pokušaji propali bujnim razvitkom hrvatske književnosti 20. stoljeća (Tin Ujević, Miroslav Krleža), a hrvatsko ih je jezikoslovlje i "službeno" prevladalo koncem SFRJ. Ivan Broz i Franjo Iveković izradili su *Rječnik hrvatskoga jezika* (Zagreb, 1901.) također na Karadžićevoj i Daničićevoj osnovi, ali on nije bitno mijenjao dotadašnje hrvatsko jezično stanje.

Tim su se zahvatima razlike izmedu hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika znatno smanjile – privremeno, ali do njihova jedinstva nije došlo.

Jugoslavensko razdoblje

- *Podrobniji članci o temama: progoni hrvatskoga jezika i jezični unitarizam i serbokroatizam*

Stvaranjem prve Jugoslavije 1918. godine silom srpske vlasti, zakona, odluka i propisa koji su protegnuti na Hrvatsku ili koji su donošeni u Beogradu samo na srpskome jeziku, srpski se književni jezik znatno proširio na štetu hrvatskoga i tako je na mnogim područjima kao što su uprava, zakonodavstvo, sudstvo, školstvo i vojska naglo prekinuta hrvatska jezična tradicija, ali ni takvim nasilnim postupcima nije postignuto jezično jedinstvo. Da se što više sačuvaju hrvatske jezične osobine, dr. Petar Guberina i dr. Kruno Krstić napisali su knjigu “Razlike izmedu hrvatskoga i srpskoga književnog jezika” (Zagreb, 1940.). Ta je knjiga imala dugo jak utjecaj na čuvanje hrvatske jezične posebnosti.

Zatiranje hrvatskoga književnoga jezika trajalo je sve do stvaranja ***banovine Hrvatske*** 1939. godine. Tada je u mnogome vraćeno hrvatsko nazivlje, a pogotovo stvaranjem Nezavisne Države Hrvatske. Nevolja je bila samo u tome što su obje faze, banovinska i endehaška, trajale samo sedam godina. U partizanskome ratu i dolaskom komunista na vlast u Hrvatskoj hrvatski nazivi vraćeni za Banovine uglavnom su ostali, osim u vojsci jer je tu prevladalo srpsko vojno nazivlje. U početku je u drugoj Jugoslaviji u načelu priznato svakomu narodu da se služi svojim jezikom pa su zakonski priznata **četiri** ravnopravna jezika:[20] hrvatski, srpski, slovenski i makedonski, dopušteni su bili prijevodi sa srpskoga na hrvatski i obrnuto.[21] ali je tada hrvatski jezik doživio drugo rashrvaćivanje.

Novosadski "dogovor"

Podrobniji članci o temama: Povijest hrvatskoga jezika u SFRJ, Novosadski dogovor, i serbokroatizam
Komunistička partija Jugoslavije u svome internacionalističkome usmjerenju bila je protiv mnogih nacionalnih obilježja i uvodila svoje, može se reći komunističke nazive. Tada je na primjer *stranka*

preokrenuta u *partija*, *tajnik* i *ministar* u *sekretar*, *glavni tajnik* u *generalni sekretar*, *glavni* ili *središnji odbor* u *centralni komitet*, *vojska* u *armija*, *redarstvo* i *oružništvo* u *milicija*, *gospodin* u *drug*, *glazba* u *muzika*, *povijest* u *historija*, *skup*, *zbor* u *miting*, *škola* u *centar* i druge.

Većinom su to bile tuđice, mnoge uobičajenije u srpskome književnome jeziku, a s njihovim olakim i nekritičnim preuzimanjem, što se također podudaralo s osobinama srpskoga književnoga jezika, hrvatski je bio potiskivan, a hrvatski jezični osjećaj prema tuđicama otupljen pa su tada vrata širom otvorena anglizmima. No srpska strana nije bila zadovoljna ni takvim stanjem, nego je nastojala da hrvatski i srpski književni jezik što više zbliže i da u tome hrvatski bude potpuno potisnut. S tom je namjerom uredništvo *Letopisa Matice srpske* raspisalo anketu o jezičnim i pravopisnim pitanjima i do rujna 1954. Letopis je objavio odgovore četrdesetak sudionika.

Poslije završene "ankete" održan je sastanak na kojem je zaključeno "da je jezik Hrvata, Srba i Crnogoraca jedan jezik, pa je i književni koji se razvio oko dva središta, Zagreba i Beograda, jedinstven s dva izgovora: ijekavskim i ekavskim", da je u nazivu jezika u službenoj upotrebi "nužno istaknuti oba njegova dijela (i hrvatski i srpski)", da su "ravnopravna oba izgovora (ijekavski i ekavski) i oba pisma (latinica i ćirilica)", da je "potrebno izraditi priručni rječnik hrvatskosrpskoga/srpskohrvatskog književnog jezika, terminološke rječnike i zajednički pravopis". Sve temeljem ankete koja je obuhvatila 40-ak javnosti nepoznatih sudionika, odredilo se sudbine jezika cijelim narodima.

Na temelju tih zaključaka izrađen je zajednički pravopis koji je 1960. Matica hrvatska izdala ijekavski i latinicom pod naslovom *Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika s pravopisnim rječnikom*, a Matica srpska ekavski i ćirilicom pod naslovom *Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika sa pravopisnim rečnikom*.

Deklaracija o hrvatskom jeziku

Podrobniji članak o temi: Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika

Dok je zajednički pravopis primljen više-manje prešutno, premda se u nekim svojim dijelovima znatno razlikovao od dotadašnjeg Broz-Boranićeva *Pravopisa*, izlazak *Rječnika* Matice hrvatske – Matice srpske (prozvanoga '**Adok**') izazvao je na hrvatskoj strani buru nezadovoljstva. Uočavaju se i u kritici ističu nedostatci *Rječnika*, od kojih je najbitnije unifikatorsko prikrivanje posebnosti hrvatskoga i srpskoga leksika. Posljedica tog nezadovoljstva jest "Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika" iz 1967. godine, koju je potpisala većina hrvatskih kulturnih i znanstvenih ustanova i koja je naišla na snažnu političku osudu. Matica hrvatska odriče se Novosadskoga dogovora i zajedničkoga pravopisa, prekida rad na zajedničkom rječniku (koji dovršava samo srpska strana), te organizira izradbu novoga pravopisa.

1971. izlazi *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša, koji je politički zabranjen, ali u fototipskom izdanju pojavljuje se u Londonu, te se otada popularno naziva '**Londonac**'.

Nastavlja se izdavanje školskih jezičnih udžbenika i priručnika, medu njima i pet izdanja Težak-Babićeva *Pregleda gramatike hrvatskosrpskog jezika*, dok je šesto izdanje pod izmijenjenim naslovom *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika* 1973. povučeno iz uporabe.

Zadnja desetljeća Jugoslavije

Godine 1974. objavljen je novi Ustav Socijalističke Republike Hrvatske, po kojemu je u Hrvatskoj u službenoj uporabi *„hrvatski književni jezik, standardni oblik narodnoga jezika koji se naziva hrvatski ili srpski“*. Iste godine izlazi Silić-Rosandićev udžbenik i priručnik za nastavnike pod naslovom *Fonetika i fonologija hrvatskoga književnog jezika*, koji modernim znanstvenim pristupom označava prekretnicu u nastavi materinskoga jezika i – uz brojne službene i političke otpore – afirmaciju naziva **hrvatski književni**

jezik. U tadašnjem Institutu za jezik izraduje se *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, ali nailazi na političku osudu, ne odobrava se kao školski udžbenik (*republički sekretar za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu* Stipe Šuvar joj je uskratio odobrenje, zapravo je zabranio),[22] te izlazi s nekolikogodišnjim zakašnjenjem 1979. godine. Konačnu kodifikaciju hrvatskoga jezičnog standarda, koja je uključila hrvatsku književnu i jezičnu baštinu koju je dogmatska Maretićeva škola zanemarivala, označila je velika znanstvena gramatika hrvatskoga književnog jezika.

Godine 1986. u izdanju JAZU i Globusa izlaze prva dva njezina dijela: "*Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*" Stjepana Babića i "*Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*" Radoslava Katičića.

Dana 7. prosinca 1988.[23] godine Ustavni sud Jugoslavije proglasio je ustavni amandman o jeziku iz 1972. odnosno ustavnu odredbu iz 1974. protivnima Ustavu SFRJ jer se, po njegovu mišljenju, postojećom formulacijom isključuje iz javne porabe jezik Srba u Hrvatskoj.
Početkom 1989. Sabor SRH pokreće postupak za promjenu "spornoga" ustavnog članka o jeziku. Tomu se prvi javno usprotivio Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku u Zagrebu, a njegov su primjer slijedile brojne hrvatske kulturne i javne institucije. Predloženu promjenu ustavnog amandmana o jeziku Sabor nije prihvatio.

U novim političkim okolnostima, koje su nastupile 1990. godine, kada je Republika Hrvatska krenula samostalnim i neovisnim putem, te postala samostalna, suverena i međunarodno priznata država, pojačana je i jezikoslovna djelatnost. Godine 1990. izlazi drugo izdanje *Priručne gramatike* pod izmijenjenim naslovom "Gramatika hrvatskoga književnog jezika", te treća knjiga velike znanstvene gramatike, "Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga jezika", djelo više autora.

Na razini korištenja jezika u društvenom i kulturnom životu, ustalilo se zadnjih desetljeća korištenje hrvatskog jezika, bez daljnjih tendencija za ujednačavanje sa srpskim jezikom. U Hrvatskoj su i Hrvati i Srbi koristili takav zajednički standard, uz određene mjesne specifičnosti koje i danas karakteriziraju govornike iz pojedinog kraja Hrvatske. U Memorandumu Srpske akademije nauka i umetnosti iz 1986. godine, s nezadovoljstvom se konstatiralo da je došlo do navodnog "*nametanja službenog jezika koji nosi ime drugog naroda (hrvatskog) oličavajući time nacionalnu neravnopravnost. Taj je jezik ustavnom odredbom učinjen obaveznim i za Srbe u Hrvatskoj, a nacionalistički nastrojeni hrvatski jezikoslovci sistematskom i odlično organizovanom akcijom sve ga više udaljavaju od jezika u ostalim republikama srpskohrvatskog jezičkog područja, što doprinosi slabljenju veza Srba u Hrvatskoj sa ostalim Srbima*".[24]

Suvremeni jezični standard

Stvaranjem slobodne Hrvatske, hrvatski se književni jezik počinje opet pohrvaćivati u onome dijelu u kojem je bio rashrvaćen. U jednome smislu vraća se na 1918. da se nastavi tamo gdje je zbog djelovanja srpske prevlasti u prvoj Jugoslaviji hrvatska jezična tradicija bila prekinuta, a u drugome na 1945. da se vrate one jezične osobine koje su do tada bile proganjane ili prognane pa zaboravljene. To se očituje u svim područjima, osobito u znanosti, upravi, zakonodavstvu i vojsci. I na svim drugim područjima doživljava svoj preporod jer je došao u novo razdoblje slobode.

Ipak, iako se hrvatska država osamostalila 1991., hrvatskom su jeziku Hrvatskoj i Hrvatima neskloni krugovi i dalje poricali samosvojnost. Nastojali se utopiti ga u umjetnoj tvorevini, koja je u međunarodnoj standardizaciji imala kôdove `scr` (fr. serbo-croate l'alphabet latin) i scc (fr. serbo-croate l'alphabet cyrillique).[25] Priznanju hrvatskog jezika odnosno njegovu samostalnom uključivanju u međ. zajednicu suverenih naroda su se odupirali neki inozemni politički krugovi. Kad je u drugoj polovici 2000-ih politički projekt neke nove Jugoslavije otpao, isti su pokrenuli nove politikantske špekulacije projektom t.zv. Zapadnog Balkana odnosno po već isprobanom predlošku, provoditi unitarizaciju hrvatskoga i srpskoga. Krugovi koji se protive samostalnom hrvatskom jeziku su one europske političke sile koje su sve do bliske

prošlosti snažno politički "*podupirale koncepciju dosadašnjih Jugoslavijâ, u kojima je osporavano temeljno pravo na samostalan jezik i na hrvatsku pisanu baštinu*". Takvi politički stav je 17 godina ometao međunarodno priznanje samostojnosti hrvatskoga jezika.[25]

Konačni korak u priznanju odvojenog hrvatskog i srpskog jezika načinjen je zalaganjem Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, kojoj su se pridružili Hrvatski zavod za norme, Narodna biblioteka Srbije i srbijanski Institut za normizaciju. Zahtjev za izmjenu kôda je načinila NSK, a druge tri su to prihvatile. Dopisom su se obratile američkoj Kongresnoj knjižnici, kao međunarodnomu tijelu za normizaciju (ISO 639-2/RA). Ista ustanova je potvrdila prihvaćanje i hrvatskoga i srpskoga zahtjeva te je odredila nove oznake **hrv** za hrvatski i **srp** za srpski kao jedine vrijedeće oznake (umjesto dotadašnjih *scr* i *scc*) i za knjižničnu obradbu i za nazivoslovnu primjenu. Vijest o tome stigla je na 17. lipnja 2008., a odluka je od 1. rujna 2008. postala obveznom. Ravnatelj Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Tihomil Maštrović je tom prigodom izjavio: "*Tako je hrvatski jezik napokon postao međunarodno priznat i uveden u ISO-standarde obvezne za cijeli svijet.*".[25]

Razvitak suvremenog hrvatskog jezika u slobodnoj Hrvatskoj dao je slobodu inicijativama koje su postojale još za vrijeme dok je Hrvatska bila dijelom Jugoslavije, a po kojima bi se u jezične tokove hrvatskog jezika u Hrvatskoj trebalo uključiti i usvajati rješenja Hrvata iz Gradišća koji su sačuvali u živoj uporabi mnoge hrvatske riječi i izraze koji su u Hrvatskoj izravno zbog politike tuđinskih gospodara ili neizravno zbog višegodišnje tuđinske vlasti istisnute iz uporabe, kao i rješenja za suvremene jezične situacije (primjerice, Znanstveni institut gradišćanskih Hrvata na sjednicama "Jezična komisija svaki misec normira gradišćanskohrvatske izraze i fraze za različna područja svakidanjega upotribljavanja ali i stručne izraze iz različnih područjev znanja."[26][27]

Osobine

Hrvatski dijalekti u RH i BiH

U hrvatskom jeziku postoje ove vrste riječi: imenice, glagoli, zamjenice, pridjevi, prijedlozi, prilozi, veznici, brojevi te riječi koje svrstavamo kao čestice.
Promjenljive vrste riječi su imenice, glagoli, pridjevi i brojevi.
U hrvatskom jeziku postoji sedam padeža: nominativ, akuzativ, genitiv, dativ, lokativ, instrumental i vokativ. Svojstvuje ih promjena nastavka u riječi, uz izuzetak lokativa, koji je istovjetan dativu (osim kod nekih zamjeničnih i pridjevskih oblika), ali zahtijeva prijedlog uz sebe (iako je nekada mogao stajati samostalno).
Od brojeva, u hrvatskom postoje jednina, dvojina i množina.
Množina u hrvatskom može biti kraća i dulja, s time da se prednost daje kraćoj množini. Postoji i oblik za brojivu i nebrojivu množinu, kao i oblik "zbirne množine" (stručni naziv je "zbirna imenica"), koji označava "veću gomilu, veću količinu" nečega.

Rod imenica u hrvatskom jeziku može biti muški, ženski i srednji.

Glagolska stanja u hrvatskom su radno i trpno (aktiv i pasiv).

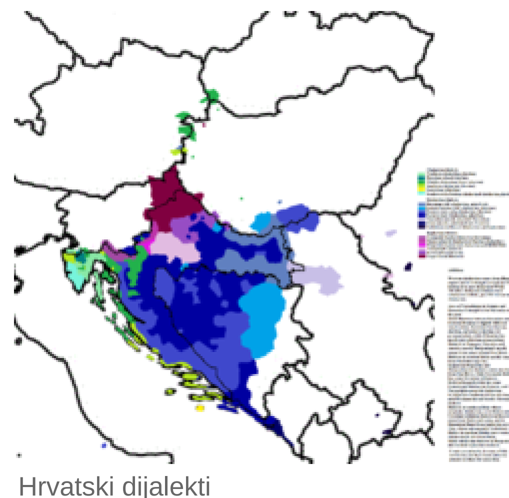
Vremena u hrvatskom jeziku su:
Prošla: perfekt, aorist, imperfekt, pluskvamperfekt
Sadašnje: prezent
Buduća: futur, futur egzaktni (ili futur II), a u gramatikama prije Maretićeve bio je zabilježen i klasificiran i 3. oblik futura (v. u Šime Starčevića).

Participa u hrvatskom jeziku imamo pet; nazivamo ih glagolskim prilozima i glagolskim pridjevima.
Glagolski prilozi su sadašnji i prošli (particip prezenta i preterita aktiva I).
Glagolski pridjevi su radni i trpni (particip preterita aktiva II i particip preterita pasiva). Particip prezenta aktiva se u književnom jeziku sačuvao u nekoliko riječi.

Pomoćni glagoli u hrvatskom jeziku su *biti* i *htjeti*.

Glagoli po vidu mogu biti svršeni te učestali i trajni (potonje dvoje nazivamo nesvršenima).

Pridjevi mogu biti određeni i neodređeni. Određeni oblik je samo u atributnoj uporabi, najčešće uz imenice. Kao predikatno ime (umjesto glagola) nije ovjeren u hrvatskom jeziku,[28] što je jednom od bitnih sintaktičkih razlikovnica između hrvatskoga i srpskoga jezika.[28]
Neodređeni pridjevski oblik se može rabiti za više stvari. Može biti:

Hrvatski dijalekti

- atributom,[28]
- izricati neodređenost imenice,[28]
- "predikatni proširak kojemu je mjesto otvorio leksički punoznačan glagol kao predikat pa sročnošću vezati imenicu u subjektu i izricati neodređenost te imenice dok se odvija predikatna radnja",[28]
- predikatno ime.[28]

Hrvatski je jezik sa purističkom tradicijom, odnosno jezik koji je težio naći prijevod tuđice, tako da i sam korijen, sama srž prevedenice bude hrvatska. Od tuđica koje postoje u hrvatskom jeziku, značajne su riječi iz latinskog, njemačkog, talijanskog, ruskog, mađarskog, turskog (perzijskog i arapskog preko njega), češkog, francuskog, a u novije vrijeme veliki je udar na hrvatski jezik od strane engleskog jezika.

Hrvatski jezik kao sustav bitno je određen svojom narječnom osnovicom (štokavskim narječjem), a hrvatskomu je jeziku kao standardu narječna osnovica samo jezgra, koja za njega nije uvijek u svemu mjerodavna. Hrvatski jezik kao sustav određen je lingvistički, njime upravljaju jezične zakonitosti, a hrvatski jezik kao standard određen je sociolingvistički. Narav je jezika kao sustava savjetodavna, a jezika kao standarda zakonodavna.

S istih razloga s kojih se razlikuje hrvatski jezik kao sustav i hrvatski jezik kao standard razlikuje se hrvatski standardni jezik od hrvatskoga književnoga jezika.

Naziv hrvatski standardni jezik već je tridesetak godina u neprekidnoj uporabi u hrvatskome jezikoslovlju.

Hrvatski književni jezik i hrvatski standardni jezik nisu i ne mogu biti sinonimi, jer je naziv hrvatski književni jezik istodobno i preširok i preuzak u odnosu prema nazivu hrvatski standardni jezik. Bitna obilježja standardnog jezika, obilježja bez kojih nema standardnog jezika i istodobno razlikovna u odnosu prema književnomu jeziku jesu višefunkcionalnost i normativnost. Književni jezik ima neobvezatan odnos prema normama standardnog jezika; on norme standardnog jezika poštuje na svoj način.[29]

Zanimljivosti

- najkraće hrvatske riječi tvore se od jednog slova: a, u, i, o, k, s
- najduža riječ hrvatskog književnog jezika (ako se zanemare dugački brojevi, koji se mogu pisati kao jedna riječ)je: **prijestolonasljednikovica**, odnosno, izvodeći ga u umanjenicu:

- **prijestolonasljednikovičica**

  te u posvojni pridjevski oblik za ženski rod

- **prijestolonasljednikovičičina**

  odnosno u padežu u množini:

- **prijestolonasljednikovičičinima** – 31 znak.

- hrvatski jezik je jednim od izvora za umjetni jezik toki pona,[30]
- Gornje Mrzlo Polje Mrežničko – mjesto s najduljim nazivom u Hrvatskoj.
- Riječ "paprika" iz hrvatskog je jezika prešla u mnoge druge europske jezike kao posuđenica. Tako riječ "paprika" postoji u: njemačkom jeziku, francuskom, talijanskom, španjolskom, ruskom, portugalskom, grčkom, bjeloruskom, mađarskom, ukrajinskom, češkom, slovačkom, srpskom, danskom, finskom, norveškom, švedskom, litvanskom, poljskom, nizozemskom, gruzijskom, irskom, velškom, islandskom, estonskom jeziku i dr. U njemački jezik došla je preko mađarskog u 19. stoljeću, a u mađarski iz hrvatskog jezika.
- Jedna od riječi, koja ima najviše sinonima u hrvatskom jeziku je oklasak (klip kukuruza). Tako su nazivi za oklasak: ajdamak, bat, batakljuša, bataljika, batučak, batuček, batuk, baturak, baturice, čepina, čokotinja, ćuka, kic, klas, klasina, klasinec, klasovina, klasovinje, kočanj, kocen, komaljika, komušina, kukuruzina, kumina, kureljica, kuruška, oklipak, okoma, okomak, okomina, okrunica, orušek, otučak, paćika, patura, paturica, rucelj, rucl, rulina, šapurika, ščavina, šepurina, štruk, tekun, tulina, tulinek i dr.
- U spomen na 23. listopada 1847. godine, kada je na inicijativu Ivana Kukuljevića Sakcinskoga Hrvatski sabor umjesto latinskoga proglasio službenim hrvatski jezik, Družba "Braća hrvatskoga zmaja" podigla je u Varaždinskim Toplicama, 18. studenoga 1997. godine, spomenik hrvatskomu jeziku.[31][32]

Povezani članci

- Gramatika hrvatskoga jezika
- Hrvatske gramatike
- Hrvatski rječnici
- Hrvatski pravopis
- Popis hrvatskih jezikoslovaca
- Spomenici hrvatske pismenosti
- Korijenski pravopis
- Rekli su o hrvatskom jeziku
- Kako su postale hrvatske riječi
- Povijest jezika u Bosni i Hercegovini
- Šćakavski
- Popis najdužih hrvatskih riječi

Povijesni prikaz

- Kronološki popis glagoljskih spomenika (http://www.hr/darko/glagoljica/glkro.html)
- Kurzivna glagoljica (http://www.hr/darko/etf/kurziv.html)
- Hrvatski glagoljski rukopisi izvan domovine (http://www.hr/darko/etf/novih.html)

- Hrvatska glagoljska baština u Lici (http://www.hr/darko/etf/likka.html)
- Hrvatsko njemački rječnik (https://web.archive.org/web/20130116121200/http://hr.crodict.com/)
- Staroslavenski institut (http://public.srce.hr/staroslavenski-institut/hr/home.html)
- Hrvatski jezik-povijest, opis i propis (http://www.hercegbosna.org/STARO/ostalo/jezik.html#hr)
- Hrvatski jezik (http://www.matica.hr/kolo/374/Dokument%20HAZU%20o%20povijesti%20i%20ustroju%20hrvatskoga%20jezika%20%282007.%29/), tekst prihvaćen u Razredu za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (http://www.hazu.hr/) 15. siječnja 2007, dostavljen Predsjedništvu HAZU koje ga je jednoglasno prihvatilo na sjednici od 24. siječnja 2007.
- Clipclip.org (http://www.clipclip.org/clips/detail/15802/svi-hrvatski-pravopisni-prijedlozi-od-1990-do-2007) Svi hrvatski pravopisni prijedlozi od 1990. do 2007.
- [2] (http://www.ethnologue.com/show_family.asp?subid=2-16) Međunarodno priznati jezici.
- Dr. Stjepan Krasić, povjesničar: Hrvatski - normiran i moderan jezik od šesnaestoga stoljeća (http://www.glas-koncila.hr/rubrike_interview.html?news_ID=18365)
- Hrv. franjevačka provincija Sv. Ćirila i Metoda (http://www.ofm.hr/juniorat/index.php?option=com_content&task=view&id=284&Itemid=36) Kronologija hrvatskih prijevoda Biblije
- Ivo Škarić: *„Ije je je“* (hrvatski yat je poseban). (http://www.matica.hr/MH_Periodika/vijenac/1999/136/tekstovi/28.htm)

Suvremeni hrvatski jezik i opće poveznice

- Hrvatski jezik dostupan svima (http://www.hrvatskijezik.eu/)
- Izjava o položaju hrvatskoga jezika Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti iz 2005. godine (http://www.hazu.hr/Hrv.%20jezik.pdf) (**PDF**)
- Jezične tehnologije za hrvatski jezik (https://web.archive.org/web/20100919192510/http://www.hnk.ffzg.hr/jthj/)
- Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (http://www.ihjj.hr/)
- Hrvatski jezični korpus (https://web.archive.org/web/20120303182544/http://riznica.ihjj.hr/)
- Hrvatski nacionalni korpus (https://web.archive.org/web/20160606073223/http://www.hnk.ffzg.hr/)
- Matica hrvatska (http://www.matica.hr/)

Izvori

1. M. Paul Lewis, ur., *Ethnologue: Languages of the World*, XVI. izd., Dallas, Tex.: SIL Int., 2009., ISBN 978-1-55671-216-6, mrježovnica dostupna na jednoobraznome tražitelju izvora (JTI): http://www.ethnologue.com/. (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=hrv) (**engl**)
2. Milan Micić, Tibor Pal, Kalman Kuntić: *"Koliko se poznajemo? : brošura"*, (http://www.uprava.vojvodina.gov.rs/SEKRETARIJATI-V/MANJINE/manjine-koliko-se-poznajemo/web-tekst/Brosura-ceo-tekst.htm) Projekt *Afirmacija multikulturalizma i tolerancije*, Izvršno vijeće Autonomne Pokrajine Vojvodine, Novi Sad, 2005., (COBISS.SR) (https://plus.sr.cobiss.net/opac7/bib/220217095) (2007., (COBISS.SR) (https://plus.sr.cobiss.net/opac7/bib/229514247); 2008., (COBISS.SR) (https://plus.sr.cobiss.net/opac7/bib/1024276098)), mrježovnicu http://www.uprava.vojvodina.gov.rs održava Uprava za zajedničke poslove pokrajinskih organa Vlade Autonomne Pokrajine Vojvodine, Pristupljeno 19. studenoga 2010.
3. Radoslav Katičić (Kolo 2, 2014.). Zlatna formula hrvatskoga jezika: ča-kaj-što (http://www.matica.hr/kolo/424/zlatna-formula-hrvatskoga-jezika-ca-kaj-sto1-23623/). Matica hrvatska pristupljeno 9. kolovoza 2019

4. Jasna Lovrinčević (18. lipnja 2019.). Drago Štambuk – Razgovor (https://uvihoruvremena.com/hr/drago-stambuk-razgovor/). U vihoru vremena pristupljeno 9. kolovoza 2019.
5. "Povijest hrvatskoga jezika" (http://webograd.tportal.hr/Miha29/hrvatskijezik/kratkapovijesthrvatskogajezika), članak s kronološkim pregledom povijesnih gramatika hrvatskog književnog jezika kod "tportal.hr", posjećeno 12. kolovoza 2015.
6. Josip Lisac: Karaševci nisu ekavci (http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac482.nsf/AllWebDocs/Karasevci_nisu_ekavci), Vijenac, br. 482/483, 6. rujna 2012.
7. Vjesnik (http://dns1.vjesnik.hr/pdf/2004/01/20/15A15.PDF) Cjelovit prikaz hrvatske štokavštine, 20. siječnja 2004.
8. Iz povijesti hrvatskoga jezika (http://www.ihjj.hr/oHrJeziku.html) (hrv)
9. Ministarstvo kulture, Registar kulturnih dobara (https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=392486670)
10. Glas Slavonije, Dr. Štambuk: Nakon 35 godina promicanja naša narječja proglašena kulturnim hrvatskim dobrom (http://www.glas-slavonije.hr/418531/5/Dr-Stambuk-Nakon-35-godina-promicanja-nasa-narjecja-proglasena-kulturnim-hrvatskim-dobrom)
11. "Pape i hrvatski književni jezik u XVII. stoljeću: Hrvatski među šest svjetskih jezika" (http://www.matica.hr/knjige/375/) prezentacija knjige prof. dr. Stjepana Krasića, pristupljeno 12. kolovoza 2015.
12. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dalibor Brozović:Hrvatska enciklopedija: Hrvati, jezik (http://hebeta.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=26386),
13. tako Vladimir Anić. V. „Miroslav Krleža u *Rječniku stranih riječi*“ (https://hrcak.srce.hr/131500), Ivana Klinčić, „Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje“, Vol.40 No.2. prosinca 2014.., str. 534
14. 20 bisera hrvatske glagoljice (http://www.hr/darko/glagoljica/biser20.html)
15. Stjepan Babić: *Hrvatski jučer i danas*, Školske novine, Zagreb, 1995., str. 250.
16. Vijenac br. 265/2004., (http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac265.nsf/AllWebDocs/ogr1) Sandra Cekol: *Čeh, Leh i Meh*, 29. travnja 2004.
17. Hrvatsko slovo (http://www.hrvatsko-slovo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=770:komentar-mate-kovaevi-&catid=34:izdvajamo) Komentar. Mate Kovačević: Napadaj na hrvatsku književnost
18. [1] (http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=26728) Andrija Kačić Miošić i njegovi prosvjetiteljski i jezični prinosi, Šimun Musa, "Croatica et Slavica Iadertina", Vol.2 No.2. Veljača 2007..
19. "Fran Kurelac", "Predgovor" (I. P.), u: *Jezikoslovne rasprave i članci*, prir. Ivo Pranjković, MH, Zagreb, 1999., str. 11. – 17.
20. Odluka o objavljivanju odluka i proglasa Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, njegovog Predsjedništva i Nacionalnog komiteta na srpskom, hrvatskom, slovenskom i makedonskom jeziku (»Sl. list DFJ«, br. 1/45., rbr. 10., str. 5.) Odluka je donesena još 15. siječnja 1944. godine, a ponovo objavljena 1945.
21. Leksikonska natuknica *Narodna skupština ─ Savezna.*, dio *Stalne komisije Savezne narodne skupštine* **u**: Ružić, Silvio (ur.) *Priručni privredni leksikon*, 1. izdanje, »Privreda«, Zagreb, 1962., str. 228.
„b) četiri komisije za utvrđivanje autentičnosti tekstova materijala Skupštine na jezicima na kojima nisu bili podnijeti: za srpski, hrvatski, slovenski i makedonski jezik.”
22. Vjesnik (http://dns1.vjesnik.hr/Pdf/2003%5C08%5C20%5C12A12.PDF) Zvonimir Bartolić: Boreći se za ljepšu prošlost, Stipe Šuvar za svoje stavove priziva u pomoć autoritete, 20. kolovoza 2003.
23. Srđan Španović: *Kvadratura jugoslavenskog kruga*, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1989., ISBN 86-7125-043-1, str. 50.

„Ustavni sud Jugoslavije utvrdio je 7. prosinca 1988. godine da je odredba Ustava SR Hrvatske o jeziku suprotna Ustavu SFRJ. Prema ocjeni Ustavnog suda, …"

24. Memorandum SANU iz 1986. godine, integralni tekst. (http://povijest.net/memorandum-sanu/) (srpski). *http://povijest.net/* pristupljeno 6. travnja 2018.
25. Vijenac (http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac391.nsf/AllWebDocs/Hrvatski_i_srpski_posebni_jezici) Tihomil Maštrović: Hrvatski i srpski posebni jezici
26. http://www.zigh.at/index.php?id=18&tx_ttnews[tt_news]=175&cHash=587fadd79556642211baa81e0a4112dc Znanstveni institut gradišćanskih Hrvatov Sjednica jezične komisije, 26. srpnja 2012.
27. Znanstveni institut gradišćanskih Hrvatov (http://www.zigh.at/index.php?id=238#c454) 7. sjednica
28. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, sv. 53., br. 1., 2006. (http://hrcak.srce.hr/file/25187) Marija Znika: Kategorija određenosti i predikatno ime.
29. Hrvatski jezični savjetnik, Eugenija Barić i skupina autora, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine, Zagreb, 1999., str. 44-47, ISBN 953-6637-03-0
30. (engl.) Toki Pona: nimi li tan seme? / etymological dictionary / etimologia vortaro (http://tokipona.org/etym.html)
31. Artur Bagdasarov, U susret Danima hrvatskoga jezika: pismo ruskog jezikoslovca. Hrvatski jezik najveća je svetinja hrvatskoga naroda (http://www.matica.hr/vijenac/496/hrvatski-jezik-najveca-je-svetinja-hrvatskoga-naroda-21413/), *Vijenac*, br. 496, 7. ožujka 2013., pristupljeno 12. kolovoza 2017.
32. Važnija ostvarenja Družbe "Braća Hrvatskoga Zmaja" od obnove djelatnosti 1990. do danas (http://dbhz.hr/wordpress/?page_id=152), dbhz.hr, pristupljeno 12. kolovoza 2017.

Vanjske poveznice

- Hrvatski jezik (http://www.hrvatskijezik.eu/)
- Ethnologue (15th) (http://www.ethnologue.com/15/show_language.asp?code=hrv)
- Ethnologue (16th) (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=hrv)
- Hrvatska jezična mrežna riznica (http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html)
- Jezične tehnologije za hrvatski jezik (http://hnk.ffzg.hr/jthj/rjecnici.htm)

Povijesna jezikoslovna djela

- Lejla Nakaš: Konkordancijski rječnik ćirilskih povelja srednjovjekovne Bosne (https://www.scribd.com/doc/65315903/Lejla-Nakas-Konkordancijski-Rjecnik-Cirilskih-Povelja-Srednjovjekovne-Bosne)
- Faust Vrančić: Rječnik pet najplemenitijih jezika Europe, 1595. (https://www.scribd.com/doc/109289642/Faust-Vrančić-Rječnik-pet-najplemenitijih-jezika-Europe-1595)
- Portal hrvatske rječničke baštine (http://crodip.ffzg.hr/)
- Bartol Kašić: Ritual Rimski, 1640. (http://dikaz.zkzd.hr/?pub=1&p=8&s=publ)
- Ljudevit Gaj: Kratka osnova horvatsko-slavonskoga pravopisanja, 1830. (https://books.google.hr/books/about/Kratka_osnova_horvatsko_slavenskoga_prav.html?id=LUkwAAAAMAAJ&redir_esc=y)
- Věkoslav Babukić: Ilirska slovnica,1854. (https://www.scribd.com/doc/105504980/Věkoslav-Babukić-Ilirska-slovnica)
- Antun Mažuranić: Ilirska čitanka, 1856. (https://books.google.hr/books/about/Ilirska_čitanka_za_gornje_gimnazije.html?id=JjVFAAAAYAAJ&redir_esc=y)

- Vatroslav Jagić: Iz prošlosti hrvatskoga jezika, 1864. (https://www.scribd.com/doc/116070087/Vatroslav-Jagić-Iz-prošlosti-Hrvatskoga-jezika)
- Vatroslav Jagić: Naš pravopis, 1864. (https://www.scribd.com/doc/78953646/Vatroslav-Jagić-Naš-pravopis)
- Antun Mažuranić: Slovnica hervatska, 1866. (https://books.google.hr/books/about/Slovnica_Hèrvatska.html?id=CXA-AAAAYAAJ&redir_esc=y)
- Ivan Dežman: Rěčnik lěčničkoga nazivlja,1868 (https://www.scribd.com/doc/78202216/Ivan-Dežman-Rěčnik-lěčničkoga-nazivlja)
- Tomo Maretić: Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima, 1889. (https://www.scribd.com/doc/113354901/Tomo-Maretić-Istorija-hrvatskoga-pravopisa-latinskijem-slovima)
- Ivan Broz: Hrvatski pravopis, 1893. (https://www.scribd.com/doc/105416869/Ivan-Broz-Hrvatski-Pravopis)
- Tomo Maretić: Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, 1899. (https://www.scribd.com/doc/81684490/Toma-Maretic-Gramatika-i-Stilistika-Hrvatskoga-Ili-Sprskoga-Knjizevnog-Jezika)

Mijo Lončarić: Dijalektološka istraživanja u Institutu za jezik i jezikoslovlje od 1952, do 2002. Luč –časopis Ogranka Matice Hrvatske u Velikoj Gorici 6 (2018) : 67-98.

Za daljnje čitanje

HercegBosna.org **Hrvatski jezik: povijest, opis i propis (http://www.hercegbosna.org/STARO/ostalo/jezik.html)**

1. Matica hrvatska, **Promemorija o hrvatskom jeziku**, Zagreb, 1995.
2. Mijo Lončarić (ur.)***: Hrvatski jezik*** (prva knjiga s tim naslovom u nekoj međunarodnoj seriji - *Najnowsze dzieje jezykow slowianskich, Opole 1998.*
3. Miro Kačić, *Jezikoslovna promišljanja*, Zagreb, 2001.
    1. **Hrvatski jezik: prošlost, sadašnjost, budućnost**
4. *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*, MH, Zagreb, 1999.
    1. Radoslav Katičić: **Načela standardnosti hrvatskoga jezika**

HercegBosna.org **Ilirski ili slovinski jezik (http://www.hercegbosna.org/STARO/ostalo/jezik2.html#il)**

1. *Časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika*
2. Hrvatsko filološko društvo, god. 33., br. 5, 129-160, Zagreb, lipanj 1986.
    1. Rafo Bogišić: **Narodnosni pridjev u djelima hrvatskih renesansnih pjesnika**
3. *Jezik*, časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika
Hrvatsko filološko društvo, god. 36., br. 4, 97-128, Zagreb, travanj 1986.
    1. Radoslav Katičić: **"Slověnski" i "hrvatski" kao zamjenjivi nazivi jezika**

HercegBosna.org **Jezik, lingvistika i politika (http://www.hercegbosna.org/STARO/ostalo/jezik3.html)**

1. Vatroslav Murvar, *Na izvorima srpskih neistina*, Zagreb, 1999.
    1. **Hrvatski književni jezik i narodne pjesme**
2. Miro Kačić, *Jezikoslovna promišljanja*, Zagreb, 2001.

1. **Politika u znanstvenoj slavistici iliti političko jezikoslovlje**
2. **Zašto hrvatski ne može nikako biti hrvatskosrpski?**

3. Stjepan Babić, *Hrvatski jučer i danas*, Zagreb, 1995.
4. *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Liber, Zagreb, 1978.
    1. Dalibor Brozović: **Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti**
5. Bartol Kašić, *Ritual rimski* (Istomaccen slovinski po Bartolomeu Kassichu popu bogoslovcu od Druxbe Yesusovae Penitenciru Apostolskomu), pretisak, Zagreb, 1993.
    1. Govor na predstavljanju pretiska Kašićeva prijevoda Rituala rimskoga 4. ožujka 1993., u crkvi Sv. Katarine u Zagrebu: **Teze o jeziku Kašićeva Rituala rimskoga**
6. *Drugi hrvatski slavistički kongres: Zbornik radova I.*, Zagreb, 2001.
    1. Vinko Grubišić: **Borba za hrvatski jezik u anglosaksonskom svijetu**
7. *Jezik*, časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika
   Hrvatsko filološko društvo, god. 39., br. 1, 18-26, Zagreb, listopad 1991.
    1. Dalibor Brozović: **Sumrak srpske lingvistike**
8. Mate Marčinko, *Iransko podrijetlo Hrvata*, Zagreb, 2000.
    1. **Hrvatsko ime u prošlosti i sadašnjosti**
9. **Bosanski jezikoslovni karakazan**
10. Časopis *Jezik*, god. 50., br.1, 1-40, Zagreb, veljača 2003.
    1. Dalibor Brozović: **Genetskolingvistički i sociolingvistički kriteriji u sistematizaciji južnoslavenskih idioma, s posebnim osvrtom na BiH**

Gornja navedena djela, koja daju odgovore na brojne dvojbe, su spomenuta jer su na internetu dostupana samo na tim stranicama. Mnoštvo članaka o jeziku zbog kojeg **ova wikipedija** postoji, dostupno je na **Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske (http://hrcak.srce.hr/search/?q=hrvatski+jezik)**

Slavenski jezici ⇒ Indoeuropski jezici

istočnoslavenski (6)	bjeloruski • staroruski † • ruski • rusinski • ukrajinski • Jazičije
zapadnoslavenski (12)	češki • kašupski • knaanski † • donjolužičkosrpski • gornjolužičkosrpski • polabski † • staropoljski † • srednjopoljski † • poljski • slovački • slovinački † • šleski
južnoslavenski (8)	bošnjački • bugarski • crnogorski • hrvatski • makedonski • starocrkvenoslavenski † • srpski • slovenski

praslavenski † izumrli jezici

Službeni jezici Europske unije

bugarski • češki • danski • engleski • estonski • finski • francuski • grčki • hrvatski • irski • latvijski • litavski • mađarski • malteški • nizozemski • njemački • poljski • portugalski • rumunjski • slovački • slovenski • španjolski • švedski • talijanski

Izvor: Službene mrežne stranice EU (http://www.europa.eu) • Vidi još: Nazivi EU na raznim jezicima

Hrvati

Hrvati po zemljama i kontinentima	**Matične zemlje**	Hrvatska • Bosna i Hercegovina
	Tradicionalne manjine	Austrija • Bugarska • Češka • Crna Gora • Italija • Kosovo • Mađarska • Rumunjska • Slovačka • Slovenija • Srbija (Vojvodina)
		Podskupine: Bokeljski Hrvati-Bokelji • Bošnjaci-Hrvati u Mađarskoj

• Bunjevci • gradišćanski Hrvati • ilirski Hrvati • Janjevci • karaševski Hrvati • moliški Hrvati • moravski Hrvati • racki Hrvati • Šokci • Toti

Hrvatsko iseljeništvo

Europa	Belgija • Danska • Francuska • Irska • Makedonija • Nizozemska • Norveška • Njemačka • Poljska • Portugal • Rusija • Španjolska • Švedska • Švicarska • Ujedinjeno Kraljevstvo • Ukrajina
Amerika	Kanada • SAD • Meksiko Argentina • Bolivija • Brazil • Čile • Ekvador • Kolumbija • Kostarika • Panama • Paragvaj • Peru • Urugvaj • Venezuela
Afrika	Alžir • Egipat • Tunis • Južna Afrika • Zambija • Zimbabve • Mozambik
Oceanija	Australija • Novi Zeland
Azija	Indija • Sirija • Jordan • Libanon
Pol. emigracija	Austro-Ugarska • Kraljevina Jugoslavija • Socijalistička Jugoslavija

Jezik	hrvatski jezik **Narječja**: čakavica • kajkavica • štokavica • gradišćanskohrvatski • moliški
Kultura	baština • blagdani • nošnja • kuhinja • šport • obrazovanje • umjetnost (likovna: arhitektura • slikarstvo • kiparstvo • primijenjena umjetnost • strip) • književnost • hrvatska latinistička književnost • kazalište • glazba • kinematografija) • svjetska baština u Hrvatskoj **U BiH**: život i običaji • religija • baština • simboli • blagdani • nošnja • kuhinja • šport (nogomet) • obrazovanje • umjetnost (književnost • glazba • kazalište)
Povijest	rana povijest (podrijetlo (genetičko) • pradomovina • doseljenje • pokrštenje) • hrvatska povijest (u BiH) • vladari • Hrvatski kulturnopovijesni prostor

 Hrvatska

Povijest	Hrvatska prije Hrvata • Rana povijest Hrvata • Primorska Hrvatska • Panonska Hrvatska • Hrvatsko Kraljevstvo • Neretvanska kneževina • Zahumlje • Travunja • Istarska marka • Personalna unija s Ugarskom • Dubrovačka Republika • Kraljevina Hrvatska pod Habsburzima • Međimurje pod ugarskom vlašću • Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija • Država SHS • Hrvatska u Kraljevini Jugoslaviji • Banovina Hrvatska • Drugi svjetski rat • NDH • SRH • Domovinski rat • Pristupanje Hrvatske Europskoj uniji
Zemljopis	Jezera • Klima • Krajnje zemljopisne točke • Minska polja • Nacionalni parkovi i parkovi prirode • Otoci • Planine • Rijeke • Sisavci • Topografija
Politika	Administrativna podjela (Županije • Gradovi • Općine) •

	Inauguracija predsjednika • Izbori • Ljudska prava • Međunarodni odnosi • Oružane snage • Policija • Političke stranke • Predsjednik • Sabor • Sigurnosno-obavještajni sustav • Sudbena vlast • Ustav • Vlada (Premijer)
Gospodarstvo	Energetika • Hrvatska gospodarska komora • Hrvatska kuna • Hrvatska narodna banka • Hrvatski porezni sustav • Industrija • Izumi • Izvorno hrvatsko • Pretvorba i privatizacija • Promet • Telekomunikacije • Turizam • Zagrebačka burza • Znanost
Društvo	Etničke grupe • HAZU • Hrvati • Hrvatski crveni križ • Iseljeništvo • Obrazovanje • Religija • Stanovništvo • Zdravstvo • Žene
Kultura	Arhitektura • Blagdani i spomendani • Glazba • Hrvatska kuhinja • Hrvatska na OI • Hrvatski jezik • Kinematografija • Književnost • Kultura Hrvata Bosne i Hercegovine • Ladarice • LADO • Likovna umjetnost • Matica hrvatska • Naivna umjetnost • Radijske postaje • Šport • Televizija • Zagrebačka škola crtanog filma
Simboli i identitet	Grb Republike Hrvatske • Hrvatska zastava • Hrvatske narodne nošnje • Hrvatski pleter • Lijepa naša domovino • Odlikovanja i priznanja

 Napomena: Ovaj tekst ili jedan njegov dio preuzet je s mrežnih stranica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (http://www.ihjj.hr/). Vidi dopusnicu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje za Wikipediju na hrvatskome jeziku.
